SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 24

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 21, tel 24-001

BEOGRAD, UTOREK, 12 JUN 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

RISTO TOŠOVIĆ

Za časopise – nosioce borbe mišljenja

Donosimo referat Riste Tošovića, pročitan kao uvod u diskusiju o književnim časopisima koja je održana na sastanku Udruženja književnika Srbije 6 o. m. U diskusiji su učestvovali Zdenko Štambuk, Oskar Davičo, Mladen Oljača, Zoran Mišić, Radomir Konstantinović, Skender Kulenović, Dušan Matić i Stanislav Vinaver.

Mislim da neću kazati ništa novo ako potsjetim da su književni časopisi uvijek bili glavni nosioci književnog života i književne aktivnosti svoga vremena, pa su prema tome bili i jedno od glavnih svjedočanstava njegovih. Ako bismo se osvrnuli unatrag, u XIX vijek, do onih naših prvih časopisa, sa kojima se, na zgarištima jednog teškog stanja, rađao naš romantizam, vidjećemo koliko su ti časopisi — svaki za sebe, svaki u svome vremenu, svaki sa svojim osobenostima i problemima, i svaki prema svojim snagama i mogućnostima — značili za svoje vrijeme. Listajući njihove stranice, mi ćemo danas naći, u tim sivim daljinama, nagovještaje naših misli, još neugašene varnice onih plamenova koji su tako strastveno paljeni na minulim horizontima; mi ćemo se sresti, licem u lice, sa svim onim generacijama koje su prije nas znale da pronađu nepresušne izvore poezije svoga doba, te »neprekidne svežine sveta«. Mi ćemo se, licem u lice, sresti sa njihovim smjelim mislima, zanosima i strastima, čežnjama i iluzijama, vatrenim prepirkama i ustreptalim savjestima, nemirnim snovima i programima. Pored nas će proći tada svi oni, i mali i veliki, od »Šumadinke« do »Naše stvarnosti« koji su se strastveno, neko sa manje a neko sa više smjelosti, uspinjali na vjetrometne vrhove svoga vijeka, da tamo, uprkos vjetrovima, zapale svoje ognjeve. Vidjećemo odmah da su neki posrnuli prije nego što su čestito i zakoračili uz opasne strmine, drugi su pak došli do onih varljivih visova od kojih nenavikli pješak često misli da je željeni cilj, pa su tu, na trnju svojih izgubljenih iluzija, posrnuli u zaborav, a treći su opet, ne tako mnogobrojni, stigli do vrhunaca sa kojih su poletjele iskre njihovih zapaljenih riječi u maglene prostore neizvjesnosti i budućnosti. Mi ćemo tako ponovo oživjeti u svojim mislima sve one putove kojima se iz prošlosti probijala poezija do nas, do naše današnjice. A to ćemo moći iz prostog razloga zato što su gotovo svi ti časopisi bili svjedočanstva o svome vremenu u pravom smislu te riječi. Oni su bilježili misli i težnje svoga doba onako kako su ih pisci vidjeli i na njih reagovali. Ali oni u svojoj većini i nisu samo bilježili, samo fiksirali događaje i pojave, oni su prije svega postavljali p r o b l e m e svojih dana, postavljali ih i borbeno rješavali, pa su prema tome, na liniji progresa, morali i biti stvarni pokretači književnog života, ili, da se drukčije izrazim, barometri »književne atmosfere«.

Kod nas se u posljednje vrijeme vrlo često čuju primjedbe kako mi pisci danas preživljavamo krizu književnog života dok sve okolo nas buja u stvaralačkoj klimi našeg socijalizma, kako se teško diše u našoj učmalosti i zagušljivoj atmosferi, i da je već krajnje vrijeme da se nešto konstruktivno preduzme kako bi se napokon pokrenuli uspavani duhovi i »ukrstili mačevi«, tako oštro ukrstili da od reskog udarca tog literarnog čelika bljesnu na našim književnim horizontima iskre istinskih stvaralačkih misli.

Mi to tako stalno govorimo još od drugog Kongresa, ali ništa još konstruktivno ne preduzimamo. Sve naše lijepe riječi i ideje (kojih uvijek ima i na pretek) ostaju i dalje samo lijepe riječi i ideje, a naš književni život i dalje mutan i neprovjetren. Doduše, ponekad, s vremena na vrijeme, zastruje lake, svježe struje, ali one se vrlo brzo — tek što su nam nešto nagovijestile i obradovale nas svježinom koju udahnemo, žedno i strastveno, punim grudima — ponovo uguše u ustajalom vazduhu pošto im ne pritiču nove, svježije. A uzroka što je to kod nas tako ima vrlo mnogo. O nekima od njih je govorio Eli Finci u svom članku »Razgovori o književnosti« objavljenom u »Književnim novinama«. Jedan od tih uzroka je svakako i nedostatak takvih književnih časopisa koji bi bili istinska svjedočanstva ovih naših dana.

Jer svi naši časopisi, koliko god ih imamo, liče, kao po nekom pravilu, jedan na drugoga. Svi oni imaju neku opštu fizionomiju, svi su oni neka vrsta opštih književnih tribina u kojima sarađuju svi pisci bez obzira da li imaju ili nemaju nekih zajedničkih crta i dodirnih tačaka, a razlikuju se jedan od drugoga samo po tome što neki objavljuju kvalitativnije literarne priloge i što nešto življe i stalnije prate kulturne i književne pojave kod nas. A to je tako samo zbog toga što naši časopisi nemaju s v o j e jasno izgrađene fizionomije i što nisu ponikli kao i z r a z jednog određenog mišljenja i literarnog stava. Zbog toga uglavnom naši časopisi nemaju, niti, kao takvi, mogu imati neka jača i sugestivnija obilježja našega vremena.

Ovo još jedanput potvrđuje koliko su se još na ovome sektoru našega kulturnog života zadržale s t r a r e f o r m e koje više ne odgovaraju našoj stvarnosti, a, pošteno rečeno, nisu nikada ni odgovarale. Ovakvo stanje u k o m e se nalaze naši časopisi u suprotnosti je sa principima naše socijalističke demokratije koja duboko hvata svoje korijene na svim sektorima našeg društvenog života, pa i na sektoru naše kulture. Jer ovakvi časopisi tzv. o p š t e g tipa ne mogu nikada postati žarišta jedne principijelne i potpuno slobodne borbe mišljenja na koji nas zakonito gura razvitak naše demokratije. Naše društvo, baš zato što je socijalističko, i da bi bilo socijalističko, krvno je zainteresovano zato da se dođe do misli i riječi našeg vremena, da se dobiju pravilni sudovi o svim onim pitanjima koja muče nas kao književnike, a koja vreme postavlja. Zbog toga naši časopisi, ovakvi kakvi su, opšteg izgleda, bez provjetravanja misli ne mogu odgovoriti svojoj namjeni.

A kad je takva situacija sa našim časopisima, onda je sasvim razumljivo da sa te strane — ako se stanje ne promjeni — ne možemo očekivati osvježavajuće struje koje će zatalasati i osvježiti našu »književnu atmosferu«. Jer tu tzv. »književnu atmosferu« ne stvaraju samo pjesnici i prozaisti, koji u većini ispunjavaju stranice časopisa, već prije svega oni koji sa njima i poslije njih dolaze, tj. kritičari. Ali sasvim bi površno bilo tvrditi da jedino kritičari mogu dati i iscrpsti problematiku vremena. Naprotiv, to možemo samo svi zajedno, udruženim naporima stvaralaca, jedino onda ako progovorimo svi, i o svemu, sasvim otvoreno i iskreno, smjelo i bez straha.

Ali o svemu je ovome prilično iluzorno govoriti sve dotle dok radikalnim mjerama i zajedničkim naporima ne likvidiramo sadašnje stanje u kome se nalaze naši časopisi, i dok od tih, u neku ruku književnih birokratskih ustanova, ne stvorimo takve književne ustanove u kojima će naći odjeka u punoj svojoj ljepoti i punom svome zamahu stvaralačka misao naših dana. A to ćemo moći postići jedino pod uslovima da naši časopisi postanu — kao što je to uvijek bilo i kao što je to svuda danas u svijetu — izraz mišljenja i literarnih shvatanja pojedinaca ili grupa pisaca koji međusobno imaju izvjesnih dodirnih tačaka i približno iste literarne koncepcije. Zato je, mislim, ovom prilikom potrebno otvoreno postaviti pitanje: da li među nama takvih grupa već ima, pa prema tome, da li postoje realni uslovi i mogućnosti da se od riječi pređe na djelo?

Mislim da neću pogriješiti ako kažem da smo dosada imali prilike da se međusobno dobro upoznamo, i da je naša želja da u stvaralačkom radu i diskusijama polazimo uvijek sa jedne zajedničke socijalističke platforme. Ali život je pokazao, iako imamo jedinstvene želje, iako želimo da se ujedinimo jednom opštom socijalističkom mišlju, da vrlo često, kada se radi o konkretnim pitanjima literarnog postupka, istupamo sa vrlo oprečnim stavovima i sudovima, što je sasvim pozitivno i što obećava razvitak naše estetske teoretske misli. Mi se, naprimjer, slažemo svi da naši pisci u svojim djelima treba da odraze ovo naše doba surove izgradnje socijalizma, ali se svi ne slažemo u tome — kako, na koji način, kakvim sredstvima, kakvim umjetničkim metodima ćemo to ostvariti. Jer moramo priznati da nas ima svakojakih — i onih koji se još grčevito i ljubomorno drže tradicija, i onih koji se zbunjeno kolebaju između starog i novog, i onih koji energično kidaju sa svim mogućim tradicijama i sa svim što je staro, i onih koji su toliko široki da sve to tolerišu, ali koji ne prestaju da istražuju pravu misao i riječ svoje epohe. Ima nas zamorenih i zbunjenih, staromodnih i pomodnih, preplašenih i suviše smjelih, primitivnih i »suviše« kulturnih, balkanski ćutljivih i evropski govorljivih, umjerenjaka i ekstremista. Ukratko, ima nas sa svakojakim osobinama, sa raznim strastima i temperamentima, raznih mogućnosti i dometa, a, istupajući javno, mi te osobine ispoljavamo, i uvijek, htjeli mi to ili ne htjeli javno priznati, ustvari istupamo u ime jedne grupe koja možda de fakto ne postoji, ali koja se stvara po linijama simpatija i međusobnih razumijevanja i slaganja. Ne mora postojati čak nikakva statistika — bez nje je čak mnogo bolje — ali tek onda kada budemo mogli da iskazujemo svoje misli i da se za njih borimo kroz s v o j časopis, tek ćemo tada biti u punoj mogućnosti da povedemo istinsku borbu mišljenja.

Ali na putu ostvarenja ovih lijepih zamisli stoje prilično teške materijalne prepreke. U situaciji koja je nastupila poskupljenjem hartije svi su postojeći časopisi došli u krizu pošto su im cijene postale nepristupačne prosječnim čitaocima. U toj situaciji će izdavačka preduzeća — a tako bi vjerovatno bilo i sa pojedincima ili grupama koje bi se poduhvatile da izdaju svoj časopis — biti primorana, usljed deficita koji ne smiju imati, da obustave izdavanje časopisa. A takvih primjera već ima. Nije potrebno trošiti mnogo riječi oko toga da bi dokazali koliko je sve to, u današnje vrijeme, u našoj socijalističkoj sredini, istovremeno nerazumljivo i štetno za razvitak naše kulture. Jer ako prepustimo sudbinu časopisa u ruke našim izdavačima ili ljudima koji na sve, pa i na kulturu, gledaju sa stanovišta finansiskog rentabiliteta, onda možemo očekivati uskoro da će nam prestati izlaziti i ovi koje sada imamo. A mi se baš ne možemo pohvaliti da dobro stojimo u tom pogledu. Zar — da se najblaže izrazim — nije vrlo čudno da Beograd ima samo dva književna časopisa, kad, naprimjer, organizacija Narodne tehnike ima osam časopisa.

Vrlo je nezahvalno danas dokazivati kako su književni časopisi veoma značajne kulturne institucije i da ih tako i treba u svakoj prilici tretirati, a da ne stavljamo sebe u položaj ljudi koji ponavljaju već svima davno poznate činjenice. Ali kada smo se našli u ovakvoj nezgodnoj situaciji, i kada se časopisi počinju tretirati kod nekih kao slučajne, nevažne i uglavnom deficitne institucije koje samo opterećuju budžet, onda zaista moramo postaviti energičan zahtjev pred naše društvo: ako želimo, — a mi to moramo iskreno htjeti, prije svega mi pisci a sa nama i svi faktori naše kulture, — da imamo književnost, onda moramo i m a t i i č a s o p i s e, pa makar oni bili i deficitni.

Boža Prodanović: Motiv iz Peći

RECENZIJE ZA NEVOLJU

Piše:

(Crtež Džumhura)

ĐURO GAVELA

Deseta muza, književna kritika, doista se među nama »prazno provodi«. Usamljena vazda kraj istog prozorčića, usedelički mrzovoljna, ona jednako tamo nešto kroji i para za svoj račun. Samo s vremena na vreme obrecne se na ponekog, gotova na svađu, i ponovo se prepodobi, brižno zamišljena o sebi samoj...

U njenom otsustvu, urednici književnih i drugih listova prinuđeni su često da njene redovne, dnevne poslove poveravaju kritičarima-namernicima, književnim prolaznicima. Otud se u časopisima i u nedeljnim i dnevnim listovima, povodom novih knjiga i novih izdanja starijih dela, često javljaju književni prikazi koji sa književnom kritikom imaju veze samo utoliko što zauzimaju prostor koji se, iz broja u broj, uzalud namenjuje nesuđenoj kritici. Istina, ovi prikazi nisu uvek sasvim drukčiji od prikaza koje su pisali, ili koje ponekad ipak napišu, i neki naši poznati kritičari. Ali poznati kritičari pišu u svoje ime, u ime svoje poznatosti; navikli smo da oni u ime toga mogu i da greše. (Neki od njih i poznati su po tome jer su grešili, a sad su stekli pravo da greše — jer su poznati). Pogreške i mane mladih, nepoznatih ili anonimnih recenzenata idu međutim na račun redakcija koje ih objavljuju. I utoliko je njihov slučaj teži. A mane njihovih recenzija nisu doista ni male ni malobrojne. To što se one očevidno pišu za nevolju, i za nevolju objavljuju, ne smanjuje im krivicu.

Među recenzentima današnjim ima ih uglavnom od dve vrste: jedni, mladi, početnici, koji ovome poslu pristupaju sa bezazlenim neznanjem svoga vlastitog neznanja; i drugi, stariji koji pišu zato jer ne pišu oni koji su bolji od njih. Oni prvi nisu svesni težine i odgovornosti posla koji rade, pa su brzi na pogreške svake vrste; ovi drugi trude se da u svojim prikazima budu uslužni i »služboljudni«: ne pišu zato da kažu svoje mišljenje, ako ga imaju, nego da pogode tuđe, — »merodavno«. I u jednom i u drugom slučaju recenzije ispadaju bez vrednosti, i kao informacije, i kao ocene i kao književni »sastavi«.

Kao informacije, one su obično površne i nepouzdane. Ako je u njima, recimo, reč o novom izdanju nekog starijeg dela, a recenziju piše početnik, on je obično neobavešten o mnogim stvarima koje treba znati u vezi s tim delom, naročito ako delo, kao što se dešava, nema predgovora — a obaveštenja se ne mogu naći u udžbenicima i priručnicima. Sam neobavešten, recenzent, razume se, nema o čemu ni druge da obavesti, i recenzija se ispunjava pustim frazama, za svaki slučaj rodoljubivim. Ako uz takvo delo ima predgovor, mladi recenzent se ponekad ne ustručava da iz predgovora doslovno prepiše čitave rečenice, prezirući pritom znake navoda kao zaostale čuvare privatne svojine.

Što se tiče ocena o piscima i njihovim delima, naši recenzenti obično nemaju smelosti da otvoreno kažu svoje mišljenje. Oni potsećaju na onoga popa iz narodne pričice koji nikako nije držao propovedi jer krivo nije smeo da govori od boga, a pravo od kadije. Ponekad su, izgleda, u svojim ocenama recenzenti uzdrživi i zbog toga što smatraju, kao nekad Vukovi protivnici, da je naša literatura »malo dijete u kolijevci koje valja pustiti da tepa, pa će doći vrijeme kad će i lijepo umjeti govoriti«. Ono što je Vuk na ovo odgovorio, moglo bi se, nažalost, i danas reći: »Istina da je naša literatura malo dijete u kolijevci, koje valja pustiti da protepa; ali malo dijete među tepavcima može ostati tepavo dovijeka«.

Mnogi recenzenti, najzad, pišu tako da im to pisanje ne daje pravo da sude o tuđem pisanju. Nestručno, nedarovito, jezički oskudno, bez povezanog reda u izlaganju, sa stalnim otstupanjima ustranu po slučajnim asocijacijama, njihovo pisanje je najčešće doista samo »rodoljubivo« presipanje iz praznog u šuplje. Izuzetaka ima, razume se, i to vrlo utešnih ali ono što daje obeležje ovoj vrsti posla danas, to su oni prvi prikazi. U književnosti i umetnosti međutim, rodoljubivo je samo ono što ima književnu i umetničku vrednost. I književna kritika, pre svega, mora da bude — k n j i ž e v n a. Inače nije ni kritika.

Literarne recenzije su ne samo registratori nego i važni regulatori književnog života. Kad ne prate književnost kako valja, kad su nepouzdane i nepozva..e, one unose zabunu među književnike i nepoverenje među čitaoce. Kod nas su one već godinama takve. Ako se uskoro krenu novi književni časopisi, koji su u izgledu, verovatno će biti prilike i mogućnosti da se stvari u tom pogledu brzo poprave.

STIG KARLSON

Švedska kulturna debata 1951

Objavljujemo članak »Švedska kulturna debata 1951« koji je za naš list napisao istaknuti švedski književnik Stig Karlson (Stig Carlson). Pre tri godine, kao član švedske omladinske brigade na autoputu Bratstvo—jedinstvo Stig Karlson je prvi put posetio našu zemlju. U proleće prošle godine kao reporter putovao je po Jugoslaviji. Objavio je niz članaka o našoj zemlji u švedskim novinama i časopisima.

Stig Karlson je rođen 1920 godine. Samouk je. Svršio je radničku narodnu visoku školu. Aktivan je u socijalističkom pokretu od 1935. Novinar i književni kritičar u raznim socijalističkim časopisima, izdavač časopisa »Poesi«, član redakcije časopisa socijalističkih intelektualaca »Klarte«. Izdao je četiri zbirke pesama i urednik je raznih antologija. Stig Karlson je član uprave Udruženja švedskih književnika i Međunarodnog saveza književnika »Kontakt«.

Stig Karlson

Moglo bi se reći da dva centralna problema dominiraju danas u švedskoj književnosti i u diskusiji o književnosti. Jedan, možda najvažniji — povezan je sa socijalnim i političkim odnosima, a drugi leži na estetsko-moralnom planu. Izneću neke osnovne linije u današnjoj švedskoj književnosti.

Pre svega treba nešto reći o našim istoriskim preduslovima. Švedska je buržoasko-demokratska zemlja sa ustavnim monarhom. Socijalne suprotnosti u drugoj polovini XIX veka nisu nikad dostigle kulminaciju. Miran i kontinuirani razvoj u pravcu demokratije je tipična crta izgradnje švedske zemlje. Industrijalizacija u Švedskoj nije nikad zadala toliko dubokih rana kao napr. u Engleskoj. Prelazak na modernu građansku zajednicu izvršen je sa mnogo manje bola nego u većini drugih evropskih zemalja. Krajem XIX veka uhvatio je radnički pokret duboke korene u zemlji i od dvadesetih godina ovoga veka igra dominantnu ulogu u švedskoj politici i ekonomici. Sindikati su reformistički, najjača partija u zemlji — švedska socijalistička radnička partija — sledila je evolucionistički put u ovoj planskoj zajednici u kojoj mi danas živimo. Snažan seljački pokret sa demokratskim tradicijama sa dobro organizovanim i pametno rukovođenim potrošačkim zadrugama doprineo je izgradnji današnje švedske zajednice. Tridesetih godina stvoren je pojam »Folkhemmet« (narodna kuća) — delo tadašnjeg rukovodioca socijaldemokratske partije, Per Albin Hansona.

U toku Drugog svetskog rata (kao i u toku Prvog) Švedska se držala neutralne linije. Politika popuštanja (u prvom redu prema nemačkim nacistima), bila je snažno kritikovana od naprednog mišljenja u zemlji. To je dovelo do toga da su neki najkompromitovaniji članovi vlade morali napustiti svoja mesta. Koalicionu vladu iz ratnog vremena (desni konzervativci, liberali, seljačka i radnička partija) zamenila je vlada jedne partije, koja se sastojala od socijaldemokrata i koja otada upravlja zemljom.

Jasno je da je ekonomska kriza posle rata pogodila i švedsku privredu. Težnje za socijalnim i kulturnim reformama morale su ustuknuti pred problemima koji su zahtevali neodložno rešenje, kao što je napr. odbrana. Švedska je odbila da stupi u Atlanski pakt, i sada je to jedina skandinavska zemlja koja stoji izvan svih vojno-političkih ugovora. Švedska danas vodi politiku neutralnosti, orijentisanu prema zapadu. Izvesni krugovi unutar konzervativne i liberalne partije otvoreno propagiraju Atlantski pakt, ali vladina linija neutralnosti čvrsto se drži i dalje.

★

U atmosferi napetosti u svetu, pod stalnom pretnjom ratne katastrofe švedski književnici smatrali su kao svoj najvažniji zadatak da kritički ispitaju i ocene događaje koje preživljavamo. »Američki način života« izgleda nemoguć većini švedskih intelektualaca, kao što je za njih neprihvatljiv i »ruski način života«. Ovo se naravno ne odnosi na sve švedske književnike. Postoji jedna vrlo mala, bučna grupa koja traži vezivanje za Ameriku i jedna još manja koja je bez rezerve za Sovjetski Savez. Ali većina švedskih književnika je za »srednju liniju« ili »treću silu« — tj. za demokratski socijalizam, uz puno poštovanje nacionalnog suvereniteta i specifičnosti pojedinih naroda. Pri tome većina njih pridružuje se izrazito levoj struji, koju pretstavlja grupa oko engleskog časopisa Nju Stetsmen end nejšn. Njihov cilj je poštovanje Povelje Organizacije Ujedinjenih nacija i vraćanje politici kolektivne bezbednosti. Interes za problem mira je dominantan među švedskim književnicima. Još nije izgubljena nada da će Svetski savet za mir odigrati pozitivnu ulogu u međunarodnoj saradnji. Jedan od vodećih švedskih književnika nalazi se u birou Svetskog saveta za mir. S druge strane švedski književnici pažljivo prate šta se događa u drugim mirovnim pokretima. Značajnom kongresu intelektualaca Zapadne Evrope, koji je prošle godine održan u Berlinu, prisustvovalo je nekoliko Šveđana. Oni su pratili ono o čemu je govorio Ignacio Silone, slušali Artura Kestlera i druge poznate evropske književnike. Ne može se, ipak reći da su švedski književnici orijentisani u istom pravcu. Oni žele da kritički ispituju i ocenjuju ono što se događa u svetu a da se unapred ne opredeljuju za jedno patentirano rešenje.

Kako ovakva raspoloženja deluju na stvaralački rad književnika? Ta raspoloženja odražavaju se na jednoj diferenciranoj skali koja preseca čitavu modernu švedsku literaturu. Naša nova literatura je izrazito problemska. Gotovo svako književno delo pretstavlja strasnu reč u diskusiji o problemima ljudske egzistencije u posleratnom vremenu. I u lirici dominiraju pesme o savremenim problemima. Većina švedskih zbirki pesama koje su izdate za poslednjih nekoliko godina nalazi se na liniji ovakvih diskusija. S druge strane produbljuje se pitanje o stavu prema radu u proizvodnji u kapitalizmu. Folke Fridel, koji ima sa sobom dugo iskustvo tekstilnog radnika, izazvao je svojom izjavom u ovoj diskusiji najveće uzbuđenje. U nizu knjiga on je oštro kritikovao preterano poverenje modernog čoveka u mašine. Njegove političke ocene, koje on izgrađuje na osnovu anarho-sindikalističkog shvatanja, ponekad su prilično sumnjive, ali sigurno je da ima i pravilnih zapažanja u njegovoj opširnoj kritici »mašinskog sveta«. Ovo je aktuelan problem u visoko — racionaliziranoj industriskoj zajednici kao što je Švedska, ali treba naglasiti da ovaj kompleks problema jugoslovenska publika neće shvatiti. Ovo zavisi od različitih istoriskih i kulturnih preduslova koji se u ovom članku ne mogu detaljnije izneti.

S druge strane švedski književnici pokušavaju da nađu normu za estetsko-moralnu ocenu. Hrišćanstvo je odigralo svoju ulogu. Opšte osećanje intelektualne izrođenosti je tipičan problem književne diskusije ne samo u Švedskoj već i u čitavoj Zapadnoj Evropi. To je zbog toga što je kapitalistička zajednica na putu da se preživi. Nihilizam i pesimizam postaju lako prihvatljiva »rešenja«. Karakteristično je da književnici kao što su Žan Pol Sartr, Tomas Stirns Eliot, Franc Kafka, Vilijam Fokner i Graham Grin igraju veliku ulogu kao uzori u švedskoj literaturi. Daleko bi nas odvelo dublje ulaženje u ova pitanja, ali jednu stvar treba naglasiti: pesimizam nije doveo do političkog negativizma i pasivnosti. To je pesimizam sa mnogo rezerve, a ja smatram da je švedski primer pokazao da i on može biti konstruktivna politička snaga.

★

Treba naglasiti da se u švedskoj modernoj literaturi oseća izvesna crta ekskluzivnosti. Neograničeno je polje za literarne eksperimente. Mlade književnike potstiču u pravcu takvih umetničkih eksperimenata. Nije potrebno podvući da često dolazi do »pesama za pesnike«. Potreba za dobrom literaturom za široke mase zadovoljava se najviše serijama klasika i jevtinim dobrim knjigama koje su poslednjih godina doživele veliki uspeh. U ovim serijama mogu se kupiti prvoklasne knjige po ceni koja je manja nego što staje jedna bioskopska ulaznica. Tiraž od 100.000 primeraka i više nije neobična stvar. Najpoznatije knjige radničkih književnika dostižu tiraž koji se približuje milionu. Svakako da je to zavidna cifra za zemlju od oko sedam miliona stanovnika.

U sledećem članku pokušaću da na nekoliko primera osvetlim u glavnim linijama savremenu švedsku poeziju. U ovom članku želeo sam da dam jedan sumaran pogled na švedsku literaturu, koja većini jugoslovenskih čitalaca nije dovoljno poznata. Prilikom svoja dva putovanja po Jugoslaviji upoznao sam mnogo jugoslovenskih književnika i ja želim da im i ovom prilikom pošaljem bratski pozdrav.

Kratke vesti iz inostranstva

Tuluz — Lotrek: Autoportre

PEDESETOGODIŠNJICA SMRTI TULUZ-LOTREKA

Povodom pedesetogodišnjice smrti francuskog slikara Tuluz-Lotreka priređena je u Bibliotek Nasional u Parizu izložba njegove grafike iz zaostavštine koja je ostala u njegovom ateljeu u Avni Frošo. Francuska štampa posvećuje članke i studije njegovom radu, ističući da on odražava vrlo verno Pariz na kraju prošlog veka. Na izložbi se mogu videti akvarelisani primerci njegovih litografija, među kojima poznata »Elza Bečlika«, zatim kompletna kolekcija njegovih plakata sa plakatom Gulije u Mulen Ružu, koji je pobudio senzaciju u svoje vreme.

FRANCUSKA NAGRADA ZA KNJIŽEVNOST

»Veliku nacionalnu nagradu za književnost«, koju je u Francuskoj osnovalo ministarstvo prosvete, dobio je ove godine, sa 8 prema 2 glasa, istaknuti francuski filosof Alen. Alenovo pravo ime je Emil Ogist Šartije. Rođen je 3 marta 1861 u Mortanji. Učio je kod filosofa Žil Lanjoa, a kao profesor delovao je u Pontiviju, Lorijanu, Ruanu i konačno u Parizu. Objavio je oko 50 većih radova, među kojima su najpoznatiji »Mars ili ocena rata«, »Ideje i epohe«, »Bogovi« i »Sistem lepih umetnosti«.

JEDNA BIOGRAFIJA H. DŽ. VELSA

Vinsent Broum objavio je u Londonu knjigu »H. G. Wells A. Biography«, koja je uzbudila britansku javnost i kritiku zbog odveć velike otvorenosti kojom je izneo život i rad nedavno preminulog engleskog književnika. To je ustvari romansirana biografija u stilu Strekijevih životopisa, u kojoj Broum slobodno iznosi i ljubavni život Velsa, koji je kod njega, kao i kod Bajrona, znatno uplivisao na njegov rad. Da bi bio što verniji, Broum je koristio sve poznate dokumente o Velsu, kao i njegove romane. Ta knjiga je, međutim, nešto više od romansirane biografije, jer daje i kritičku analizu Velsovih dela, a prikazuje i ulogu koju je ovaj mnogostrani duh odigrao u razvoju engleskog društva na početku ovog veka.

NOVI KOMAD LILIJEN HELMAN

Američka književnica Lilijen Helman, autor komada »Male lisice«, »Straža na Rajni« i drugih, završila je nedavno svoju novu dramu pod naslovom »Jesenji vrt«. Ovaj komad, po pisanju kritike, sadrži mnoge elemente koji odlikuju ranija dela Lilijen Helman; ali atmosfera, ton i gledište autora u ovom poslednjem komadu razlikuju se od prethodnih ,te bi se moglo reći da se pojavila jedna nova Helman, po prvi put u njenoj karijeri ona potseća na Ibzena, a kreće se i u ambijentu Čehova. Ovaj komad prikazuje se u teatru »Koronet« u Njujorku.

100 GODINA SMEHA

Poznati engleski humoristički magazin »Panč« objavio je povodom Britanskog festivala koji je u toku svoj zbornik pod naslovom »Festival Panča«. Ovaj zbornik pretstavlja zanimljiv prikaz engleskog smisla za humor dat kroz niz značajnijih ostvarenja štampanih u »Panču« od 1851 do 1951 godine. Ova knjiga daje, na 220 stranica — po pisanju kritike — odličan pregled razvoja engleskog humora u toku stotinu godina.

AMERIČKA KNJIŽEVNOST XX VEKA

Studiju pod naslovom »Američka književnost XX veka« od Dr Hajnriha Straumana, profesora engleske literature na univerzitetu u Cirihu, uskoro će objaviti engleska univerzitetska edicija »Hačinson«.

SEKSPIROV FESTIVAL

Jedanaesti godišnji »Sekspirov festival« održaće se u vremenu od 1 do 25 avgusta ove godine u Ašlandu (država Oregon) u Sjedinjenim Američkim Državama. Na repertoaru je predviđeno 25 pretstava. Biće prikazani komadi »Kralj Lir«, »Henrih IV«, »Mera za meru« i drugi. Festival će se održati pod upravom Angusa Baumera, profesora univerziteta u Oregonu. Priređivači festivala podvlače da će se tom prilikom Šekspir prikazati u stilu epohe kraljice Jelisavete.

UMETNOST SCENOGRAFIJE

Li Simonshon, poznati američki scenograf, objavio je nedavno knjigu pod naslovom »Umetnost scenografije«. U ovoj studiji autor se osvrće na probleme scenografije, scenske konstrukcije, osvetljenja i pozorišne arhitekture od Renesanse do današnjih dana. Knjiga je ilustrovana sa preko 100 crteža iz oblasti scenografije, a objavljena je u izdanju edicije »Harper« u Njujorku.

JULIJA — OLIVIJE DE HEVILEND

Poznata američka glumica Olivija de Hevilend, koja igra naslovnu ulogu u filmu »Naslednica«, pojavila se — po pisanju pozorišnog časopisa »Tietr art« — prvi put u svojoj glumačkoj karijeri na sceni. Ona tumači ulogu Julije u Sekspirovom komadu »Romeo i Julija« na sceni Brodvejskog pozorišta. Po pisanju pozorišne kritike Olivija de Hevilend je ostvarila ovu ulogu sa velikim uspehom.

POZORIŠTE LUJA ŽUVEA NA GOSTOVANJU U AMERICI

Čuveno francusko pozorište Luja Žuvea gostuje u Njujorku. Luj Žuve je američkim gledaocima sa velikim uspehom prikazao Molijerov komad »Škola za žene«.

KOREJANCI I NJIHOVA KULTURA

U izdanju edicije »Ronald pres« u Njujorku nedavno je objavljena knjiga pod naslovom »Korejanci i njihova kultura« od Kornelijusa Osguda, profesora Jelskog univerziteta. U ovoj knjizi profesor Osgud daje prikaz istoriskog razvoja Korejanaca i njihove kulture od prvih početaka pa do tragične 1950 godine. Po pisanju kritike, pisac ove knjige je uspeo da sa velikim osećanjem humanosti prikaže kulturu i običaje ovoga nesrećnog naroda.

IZLOŽBA GOJE U BORDOU

Grad Bordo, gde je Goja živeo u emigraciji od 1824 do 1828, organizovao je u Gradskom muzeju veliku izložbu radova velikog španskog slikara. U gradu, u kome Goja nije naišao na razumevanje i gde nije mogao prodati ni jedan primerak svojih litografija »Bikovi Bordoa«, sada se može videti jedna od najpotpunijih njegovih izložbi. Tu je izloženo 60 platna, preko deset tapiserija, 130 bakroreza i izvestan broj crteža sa većim delom poznatijih dela, kao što su njegovi portreti, »Kaprisi«, »Strahote rata« itd.

ĐOTOVE FRESKE

Edicija »Batford« u Londonu objavila je nedavno studiju o freskama italijanskog majstora Đota. Autor ove studije Valter Ibervaser daje umetničku analizu sedamnaest Đotovih fresaka, koje su u koloru objavljene u ovoj knjizi.

NIKOLA HERCIGONJA

»CONFITEOR...«

»...Confiteor, confessus sum — priznati (preko volje)...«
Divković: Latinsko - hrvatski rječnik, Zagreb, god. 1900, str. 227.

Atmosfera u umjetničkom životu I-be zemalja sve više vonja tamjanom, svijećama, sladunjavim mirisom ljiljana; čuje se mrmorenje molitava, zaklinjanja, lupanje u grudi, zvečanje brojanica; promiču bose prilike u kostrijeti, sa kukuljicama pokajnika; a izdavanje staljinskih bula obznanjuje teška zvonjava radio Moskve.

Poslije padanja na koljena bugarskih slikara, kojima se javio duh sveti u liku sovjetskog slikarstva, poslije anateme bačene na češke književnike Sajferta, Novomeskog, poslije primanja miropomazanja među nekim češkim umjetnicima posipao je glavu pepelom i zapjevao, od straha stegnutim grlom, drščućim glasom, pokajnički psalam, mađarski muzičar Mihalj Andraš, u »Sabad Nepu« od 9 maja ove godine.

Mihalj Andraš učinio je težak grijeh. Nije na vrijeme povjerovao u svetu tajnu jedinospasavajuće majčice — sovjetske muzike, i sada kleči sa svijećom u ruci pred licem Najmudrijeg i obećava da će vršiti pokoru koju mu je odredio namjesnik njegov na zemlji, Ferenc Sabo. »...Sve što svežete na zemlji biće svezano i na nebu, i štogod razrešite na zemlji, biće razrešeno na nebu...« — po Mateju glava 18. Zemlja, zna se, to je u ovom slučaju Mađarska ,a nebo, — i to se zna.

I nevoljni grešnik Mihalj Andraš ispovijeda se sasvim po formulama rimske ispovjedi »... ispovijedam se bogu svemogućemu... i vama, oče duhovni, da sam od svoje posljednje ispovijedi (vjerojatno od posljednje svete poslanice iz Moskve op. p.) teško i mnogo sagriješio...«

Neka govori sam ovaj jaganjac božji koji uzima na sebe grijehe mađarske muzike:

»Priznajem ,da naš muzički razvitak zaostaje iz mnogih razloga za ostalim područjima duhovnog života; da je najvažniji razlog ovog zaostajanja nepravilan stav koji je zauzet prema sovjetskoj muzici...«

»...Naši muzičari nisu raščistili s tim da je rješenje ovog pitanja moguće jedino ako izaberemo jedino pravilan put: put primjera sovjetske muzike...«

»Kantate Hačaturjana i Šostakoviča su me pak naučile koliko izražajne snage, koliko moralne visine i harmonične ljepote može postići muzičko stvaranje na putu sovjetske muzike... Istovremeno, međutim, propustio sam da se javno odreknem svojih ranijih iz korjena nepravilnih shvatanja«.

Ispovjedna formula slijedi i dalje (»... mrzim sve svoje grijehe i tvrdo odlučujem da se popravim i da više ne griješim...«):

»Najveću pomoć u tome može pružiti proučavanje sovjetske muzike, kako u teoretskom, tako i u praktičnom pogledu«.

»Ali zato da bismo od sovjetske muzike mogli učiti, treba najprije da raščistimo, i to temeljito, sa dve predrasude, u prvom redu sa formalistički shvaćenom takozvanom »dubinom« muzike. Ova »dubina« ne znači ništa drugo do bolesnu nervozu davljenja, tako reći nepodnosivu napetost, »dubinu« bolesne duše«.

»Sve ovo naučiti od sovjetske muzike — težak je i odgovoran zadatak.«

I ispovjedna formula završava sasvim po rimskom (»... molim vas, oče duhovni, naložite mi spasonosnu pokoru i odriješite me od grijeha...«):

»...Treba da idemo stalno putem istraživanja, da upoznamo misaoni i osjećajni svijet, muzički ukus i način interpretacije radničke klase, trudbenika. Najbolje sredstvo ovog istraživačkog puta je masovna pjesma, dakle najraznovrsnija muzička djela koja zadovoljavaju svakodnevne muzičke prohtjeve masa: marševi, romanse i laka horska djela«.

»Učenje od sovjetske muzike nije neko čudotvorno sredstvo, čime bismo našu muziku od danas do sutra ozdravili, već je težak i odgovoran put jedini put... kojim treba od sada sigurnije i brže ići...«

»U narednom kompozitorskom i političkom svom radu, teoriskim raspravama i muzičkom vaspitavanju omladine hoću da slijedim put koji nam pokazuje sovjetska muzika«. — Amen!

Jadno, bijedno i tjeskobno! To je impresija koju ostavlja ton i atmosfera ovog pokajanja. A misli — ukoliko izbijaju između molitvenih fraza — kakve su?

»U kolikoj mjeri se osjećao uticaj formalizma u ovoj muzici koju je kritikovao drug Ždanov i u kolikoj mjeri je postojao zdrav realistički korjen — danas još ne mogu da ocijenim, ne poznajem dovoljno ovu epohu sovjetske muzike...«

Mihalj Andraš, vidi se, ipak ne shvaća u čemu se sastoji ono što sam treba da cijeni, prihvati i propagira kao pozitivno u sovjetskoj muzici. Razumljivo, jer to ne znaju ni sovjetski kompozitori. Zato on dalje mora da ponovno anatemiše svoja ranija» iz korjena nepravilna shvatanja«. A spomenuta »bolesna nervoza davljenja...« — zar nije baš to odraz haosa, mraka, besperspektivnosti koja mora da vlada u dušama mađarskih kompozitora, što ili hoće da pogledaju današnjoj mađarskoj stvarnosti u oči, ili moraju da okrenu pogled od nje? Eto nam jednog zrelog ploda nemarksističkog tretiranja pitanja umjetničkog stvaralaštva: treba ukloniti jedno stanje a ne dirati uzroke tog stanja. A to stanje koje se, naravno, radi toga ne može ukloniti, treba prefarbati novim tonom — »... neka ona (mađarska muzika op. p.) duboko odražava nesalomljivu ljudsku dušu punu samopouzdanja, koja danas širom svijeta ide na juriš za mir protiv snaga imperijalizma i koja se u Sovjetskom Savezu, koji stoji na čelu napretka, oduševljava izgradnjom komunizma«. I to licemjerje, taj primitivni plakatski paravan treba da se zove — socijalistički realizmom!

Ventil koji mu je dozvoljen malo dalje »...to (to jest, to je sve ono što je rečeno u predašnjem citatu op. p.) iziskuje u prvom redu da svim snagama radimo na stvaranju jedne nove melodije na osnovi mađarske narodne muzike...« može na prvi pogled stvoriti dojam da Mihalj Andraš uzima jednu rečenicu iz osude Muradelija (odluka CK SKP(b) od februara 1948) — »...kompozitor nije iskoristio bogatstvo narodnih melodija...« na način koji bi odgovarao marksisti (što on nije) kad od marksista dobiva uputstvo za djelatnost. Ostavljajući po strani da bi to sve bilo vrlo lijepo kad mi ne bismo znali kakve su prirode uputstva za djelatnost koja dolaze od »marksista« iz CK SKP(b), pogledajmo šta slijedi iza toga. Mihalj Andraš, nakon preporuke da se pišu masovne pjesme, marševi, romance itd., dodaje da se »ne radi na odbacivanju velikih simfonijskih forma«. No i sama »starija braća« su, kao obaveznu pokoru, pisala pjesme »Nas je volja Staljinova vodila«, »Moskva — Peking« (Muradeli), oratorij »Na braniku mira« (Prokofjev), »Dagestanski kantatu o Staljinu« (Hasanov). Tko je naivan da pomisli kako će mađarska »mlađa braća« (zasada po rangu tek samostanski laici) smjeti da pišu ono za što još nisu zrela (ukoliko zrelost ne pokažu »Mađarskom kantatom o Staljinu«)?

Iako pred kraj Mihalj Andraš kaže, da »učenje od sovjetske muzike nije neko čudotvorno sredstvo«, izvodi ipak čudesan zaključak: »Put sovjetske muzike je stapanje sa narodnom muzikom, sa životom masa, put dubokog i odgovornog stvaralačkog rada«.

Ovoliko čudesa, priznanja, kajanja i sličnih stvari opet izazivaju sjećanje na vonj voštanica i kadionica. I to sve počinje mi da liči na doba, kada je direktive za muziku davao papski Rim: »...neka... netko ispadne kao slab pjevač; ali ako on ima za sobom dobra djela, za boga je on umilni pjevač. Neka Hristov sluga pjeva tako da bi se ljudima svidao ne njegov glas nego riječi« — savjetuje sveti Jeronim u Poslanici efažanima; a biskup Hrodegang (759) grmi: »Treba se oštro razračunavati sa onim svojeglavim pjevačima, što sa premalo revnosti uče druge vještini, kojom su oni po milosti božjoj ovladali...«

Jednom prilikom papa Leon IV (IX vijek) u naročitoj poslanici naređuje da se skine sa dužnosti neki opat Honorije za grijeh što se nebrižljivo odnosio prema načinu pjevanja propisanom iz Rima; drugi put pak papa Leon IX (XI vijek) kažnjava jednog svećenika u Vormsu, jer je pjevao melodije koje nisu bile u skladu sa rimskim šablonama itd., itd.

Kako izgleda — to je taj jedino spasavajući put sovjetske muzike.

Zaista, kao i ostala I-be »braća u Staljinu«, mađarski muzičari imaju lijepe perspektive. Tradicije Listovih rapsodija, Bartokovih svita, Kodaljijevog »Psalmus hungaricus«-a (kojeg li buržoasko-šovinističko-kozmopolitsko-titoističkog skretanja!) moraće oni sada iskoristiti da bi napisali »Moskovsku rapsodiju«, »Štokholmsku svitu«, »Psalmus stalinicus«.

BIOGRAFIJA TOSKANINIJA

Urednik muzičke rubrike »Njujork Tajmsa« — Hauard Taubman, napisao je biografiju Artura Toskaninija, pod naslovom »Maestro«. Ova, dosada četvrta knjiga o Toskaniniju koja je objavljena u Americi, pretstavlja — po pisanju kritike — ne samo odličnu biografiju ovoga umetnika, već i studiozno napisan prikaz muzičkih ostvarenja njegova vremena, kao i njegove odnose sa Pučinijem, sa kojim je Toskaninijeva karijera bila povezana u toku tri decenije. Arturo Toskanini navršio je 25 marta 84 godinu života. Knjiga je objavljena u izdanju edicije »Simon i Šuster« u Njujorku.

Novi nemački prevod naših narodnih pesama o Kosovu

Katarina Jovanović ima za sobom bogat prevodilački, a i originalni književni rad: prevela je na nemački Njegošev »Gorski vijenac«, izdala »Jugoslovensku antologiju«, i sad evo »Junačke Kosovske pesme« (»Die Heldenlieder von Kosovo«, Cürif, 1951, Rascher Verlag, strana 127).

Uz nasiovnu stranu nalazi se ilustracija pesme Banović Strahinja, originalna skica olovkom autorova oca Anastasa Jovanovića, poznatog našeg umetničkog slikara i grafičara (1817—1899). Predgovor ovoj lepoj knjizi napisala je sama Katarina Jovanović. Ona u njemu ističe opštu i umetničku vrednost naše narodne poezije, naročito epske, a u ovoj, kao najlepše, narodne pesme o Kosovskom boju. Knjiga je posvećena poznatom švajcarskom pesniku Karlu Špitleru čiju ocenu vrednosti i lepote naše narodne poezije autor citira u ovom svom predgovoru. Špitelerovo mišljenje potseća na laskave reči J. Grima i Getea o našim narodnim pesmama. Čak je tu i poređenje sa Homerom. Uvod od 31 strane napisao je profesor slovenskih jezika i književnosti Univerziteta u Bernu Dr Ernst Dikenman u kome je dao vrlo sažetu, ali instruktivnu i preglednu, živo i zanimljivo pisanu istoriju naših naroda, od najstarijih vremena do kraja XIX veka. Nemački čitaoci mogu ovde, ukoliko nemaju inače detaljnija znanja o našoj prošlosti, naći dobra i pouzdana obaveštenja o našim srednjovekovnim prilikama, kao i o teškom periodu pod Turcima.

Lepo je istaknuta realnost naših narodnih pesama, smisao za stvarnost i velika uloga žene u našoj borbi i rešavanju opštenarodnih zadataka. Interesantno je Dikenmanovo poređenje naših narodnih pesama sa ruskim bilinama, koje su u umetničkom pogledu slabije od naših junačkih pesama, jer obiluju preterivanjima i fantastikom, dok su srpske narodne pesme realnije, »sa mudrim smislom za meru koja često pravi klasičan utisak. Kosovske pesme se naročito odlikuju otmenim držanjem, taktom, dostojanstvom«.

Najzad Dikenman daje pregled tragova i svedoka o životu naših narodnih pesama, navodeći sve naše domaće, zatim slovenske i neslovenske pisce, koji su pisali o našim narodnim pesmama, prevodili ih ili čak i skupljali, i to od Slovenca B. Kuripečiča (1531), do G. Gezemana (1949). Grimu, Geteu i Vuku Karadžiću dato je u ovom uvodu naročito mesto. Potkrala se, međutim, jedna greška: Vuk je objavio svoje dve prve zbirke narodnih pesama ne 1818/19, već, kao što je poznato 1814/15 godine. Isto tako Grimov prevod Vukove srpske gramatike nije izašao 1821, već 1824 godine.

U ovoj knjizi ima 12 pesama; to su: Smrt cara Dušana, Uroš i Mrnjavčevići, Banović Strahinja, Kletva kneževa (Sultan Murat knezu Lazaru), Kneževa večera, Miloš Obilić i Ivan Kosančić, Car Lazar i carica Milica, Musić Stevan, Kosovski boj, Carica Milica i Vladeta vojvoda, Smrt majke Jugovića Kosovka devojka.

Iz ovoga izbora vidi se da je prevodilac odabrao zaista najlepše pesme iz ovog našeg ciklusa. A kakav je sam prevod? Profesor Dikenman kaže u svom uvodu da prevod Katarine Jovanović pretstavlja maksimum od onoga što se može očekivati od prevoda. »On pruža i onome koji ništa ne zna srpski dubok uviđaj u suštinu pesama. Prevod daje ne samo sadržaj pesama, već omogućuje čitaocu — pomoću dobro uspelog podražavanja stila i metra originala — da nasluti umetnički oblik pesme«. Katarina Jovanović je odličan poznavalac oba jezika, pa je u svom prevodu dala ne samo lepo i tačno misao i osećanje originala, već joj je uspelo da do najveće moguće mere prenese u nemačke stihove i ritam i metar originala, u svetu poznati naš deseterac.

Ispred svake pesme Katarina Jovanović je dala svoj kraći uvod u pesmu koji će nemačkom čitaocu znatno olakšati razumevanje same pesme, što joj upotpunjuju još i primedbe (komentar), i navedena literatura na kraju ove, i tehnički vanredno lepe knjige.

J. B.

DUŠAN MATIĆ

Ima večeri

Ima večeri koje se ne zaboravljaju.
Ima večeri koje su puste kao glečeri.
Ima večeri koje su mrtve kao jezera.

Ima večeri koje su gorke kao sećanje.
Ima večeri koje su neizlečive.
Ima večeri koje su polegla trava posle olujina

Ima večeri kad mrve slasti da iskopam nikada.
Ima večeri koje ne prestaju da rže pred pragom.
Ima večeri koje su kao nož zariven do dna u srcu.

Ima večeri bezglasnih ko osuda.
Ima večeri kad sam ja ruševina.
Ima večeri kad se ne zna šta ćemo s minutima.

Ima večeri kad smo nestvarni kao aveti.
Ima večeri koje traju godinama.
Ima večeri koje ne putuju nikuda.

Ima večeri zaklanih kao jaganjci.
Ima večeri kao truli miris zumbula.
Ima večeri koje sam ti dao bez povratka.

Ima večeri koje sam ti dao bez povratka.
Ima večeri nespretnih kao ruke u bolesnika.
Ima večeri krotkih kao neko koji tek voli.

Ima večeri slatkih kao obmana, kao sam život.
Ima večeri umornih kao žena koja se dala.
Ima večeri kao pisma koja nisu stigla nikoga.

Ima večeri čiju tamu ni jedna zvezda, ni jedna lampa ne može da porekne.
Ima večeri kao putnik na brodu koji tone.
Ima večeri nestrpljivih kao uvreda, kao suze.

Ima večeri koje su prozor zarobljenika.
Ima večeri tupih kao zašto? odakle? kuda?
Ima večeri krhkih kao grana na kojoj stojimo.

Ima večeri kao pesma neizrečena.
Ima večeri kad ludi konji čekaju.
Ima večeri kad ludi konji uzalud gosta da iziđe čekaju

Ima večeri koje su ... ima večeri ...
Ima večeri rad kojih bdim svake večeri.
Ima večeri koje su najzad već toliko zora.

(Zabeleženo početkom decembra 1941)

Australiska književnica Dora Birtles u našoj zemlji

Dora Birtles

Ovih dana boravi u našoj zemlji ugledna australiska književnica Dora Birtles, pretsednica Društva Australija—Jugoslavija.

Dora Birtles je autor većeg broja zbirki pripovedaka, knjiga za decu i romana. Među njenim delima naročito se ističu: »Zivoti drugih ljudi«, zbirka kratkih pripovetaka; »Pionir Šek«, roman o školskom životu; »Nevesta iz Atine«, komad u tri čina o životu grčkih emigranata u Australiji; »Australija u boji«, knjiga o australiskim predelima i dr.

IZLOŽBA FRANSA MASERELA

U Brislu je otvorena retrospektivna izložba drvoreza, bakroreza i slika velikog belgiskog slikara Fransa Maserela. On je u svetu poznat kao jedan od najboljih drvorezaca i bakrorezaca i nedavno je dobio u Veneciji međunarodnu nagradu za grafiku. Za njega je Stefan Cvajg rekao: »Kad bi sve propalo, i knjige i spomenici i fotografije, a ostali samo drvorezi koje je Frans Maserel izradio za poslednjih deset godina, oni bi sami bili dovoljni da se rekonstruiše slika savremenog sveta, jer ništa kao ti drvorezi ne može omogućiti da u tolikoj meri shvatimo duh naše epohe, njegov opasan genije i njegove duševne vrtloge.« Kritika ističe da je njegovo delo u prvom redu socijalno, da se on u svojoj umetnosti više brine o istini nego o lepoti i da je stavio sebe u službu visokih ideja humanosti. On je jedan od retkih u svetu koji je uspeo da grafiku uzdigne iznad njenog ilustrativnog i dekorativnog karaktera i da joj da dostojno mesto pored slikarstva i skulpture. Na izložbi, koja je obišla sve veće gradove Belgije, izloženi su pored ostalog njegovi poznatiji drvorezi »Optuženi«, »Bokser«, »Morska ptica«, »Pesnik«, »Prosjak« i »Poziv«.

SKANDAL ZBOG MODERNOG RASPECA U CRKVI

U Francuskoj je nedavno izbio skandal oko crkve u Asiju. U toj crkvi je učinjen pokušaj da se, u duhu inicijative koju je dala katolička revija »Sveta umetnost«, obnovi religiozna arhitektura i religiozno slikarstvo i vajarstvo u modernom duhu. Ona je ukrašena radovima modernih slikara i vajara Ruoa, Matisa, Ležea, Braka, Lipšica i Bonara i jednim raspećem Žermene Rišije. Klerikalni krugovi su poveli oštru kampanju protiv »skrnavljenja božjeg hrama«, a naročito protiv tog raspeća i biskup Danesija je naredio da se iz crkve ukloni taj »kamen smutnje«.

IZLOŽBA HENRI MURA U LONDONU

Najpotpunija retrospektivna izložba skulptura i crteža modernog engleskog vajara Henri Mora otvorena je 2 maja u Londonu u okviru Britanskog festivala. Henri Mur se smatra najreprezentativnijim vajarom apstraktne umetnosti u Engleskoj koja prodire sve više u englesku kulturu. Još 1934 Mur je sa svojom grupom objavio svoje umetničke ciljeve i istakao da »lepota u smislu klasične antike ili Renesanse nije cilj njegove umetnosti. Između lepote izraza i snage izraza postoje funkcionalne razlike. Prva se obraća razumu a druga duševnoj snazi, koja za mene više znači i dublje prodire nego lepota«.

CRTEŽI CIRUSA LEROS BALDRIDŽA

Cirus Leros Baldridž spada u red najboljih američkih savremenih grafičara. Nedavno je objavio knjigu svojih crteža pod zajedničkim naslovom »Vreme i prilika«. Knjiga sadrži veliki broj radova, hronološki postavljenih, koji pretstavljaju dnevnik autora sa Baldridžovog putovanja po Kini, Indiji, Koreji, Srednjem Istoku i Evropi, a objavljena je nedavno u izdanju edicije »Džon Dej«.

GOJKO BANOVIĆ

U TUĐINI

Kapitulacija ih je zatekla u okolini Loznice i sve do polovine maja oni su se krili u Gučevu i po obližnjim šumama, a onda je Veljko predložio da se prebace u svoju Bosnu, na lijevu stranu Drine. Tri dana ležali su na štali jednog seljaka, nekog Živana Lukića, koji ih je hranio i obaveštavao o Nijemcima i kretanju njihovih kolona drumom Zvornik—Loznica. Seljak im je bio obećao da će ih svojim čamcem prevesti preko vode, samo je očekivao trenutak u koji bi se to moglo izvesti bez opasnosti po njega i njih. A opasnost je postojala, jer Nijemci su često silazili s druma, zalazili u kuće i raspitivali se za razbjegle vojnike ili zahtijevali da im se kolju i na ražnju peku kokoši. Za ta tri dana, dok su Rade i Veljko čamili u sijenu na štali, njemački vojnici dvaput su bili u Živanovoj kući i po njihovom odlasku Živan je dolazio u štalu i javljao: »Odoše, odoše«.

Trećeg dana, predveče, on je vojnicima rekao da, kad se sasvim smrkne, siđu na obalu i u šipražju, niže jedne vrbe, sačekaju da on priveze čamac i prebaci ih na bosansku stranu. Oni su to skrovito mjesto pronašli, ali seljak nije dolazio. U neko doba noći privukla se šipražju Živanova žena koja im je došapnula da se u kući nalaze tri Nijemca i da će tu prenoćiti. Rade i Veljko treba da čekaju do sjutradan uveče, to je bila Živanova poruka.

Međutim, sjutradan, nekako pred podne, oni su vidjeli kako se jedan nemački vojnik spušta puteljkom koji je vodio od Živanove kuće na obalu Drine. Pušku nije imao, već samo ručnu bombu kojom je nekako bezbrižno mahao u hodu nešto zviždućući, a za njim je žurilo čupavo psetance bijelo kao jagnje. Po držanju je više ličio na čovjeka koji je pošao na kupanje, no na onog koji ide u napad; čak ni po bombi nije izgledalo da se na zlo sprema.

Ali strah je bio jači od onog što su oči vidjele. U lisnatom grmlju vojnici su čučali kao zečići satjerani u tjesnac iz koga se nikud ne može. Za njima voda, pred njima neprijatelj koji im prilazi i raste sa svojim pobjedničkim oružjem. Cepteći i laktom dodirujući Veljka, Rade je prošaputao nešto o Živanu, o izdaji, a Nijemac je zastao, kao da pogledom mjeri rastojanje sa koga će baciti bombu u šiprag. U tom trenutku oba vojnika, kao po komandi, iskočila su iz šipraga i podignutih ruku pošla prema Nijemcu. Nekoliko koraka Nijemac se natraške izmicao, onda je nešto viknuo i iz Živanove kuće istrčala su još dva Nijemca, gologlavi, s mašinskim puškama.

Jedan od ta tri Nijemca, stariji čovjek koji je mnogo pušio, natucao je nešto srpski i u Živanovoj kući objasnio je zarobljenicima da oni, Nijemci, nijesu nizašta znali i da je onaj prvi bio pošao da baci bombu u Drinu i na brzinu ulovi koju ribu. Pričajući to, Nijemac se tresao od smijeha, pljeskao podlanicom po čelu čas Radu čas Veljka i dubokim glasom ponavljao: »Guter Fang guter Fang!«

Tako su Rade Sovilj i Veljko Živanić dopali ropstva.

A sada je već treća godina kako u ovom močvarnom austriskom selu pored Dunava krpe svoje dotrajale uniforme očekujući uzalud pismo iz svog zavičaja. Niti znaju ko je živ od onih koje su ostavili kod svojih kuća, ni šta se zapravo dešava u zemlji prepuštenoj u aprilu četrdeset prve volji i ćudima strašnog pobjednika.

Seljak kod koga rade govorio im je jednog dana, pretačući vino u podrumu, šta se događa u njihovoj domovini, ali od svega što im je on ispričao oni su mogli da razumiju samo to da se tamo ratuje i da tamo nije dobro. Seljak nije rekao ili oni nijesu shvatili za koga on kaže da mu nije dobro ,ali ono zabrinuto seljakovo lice i pokreti ruku sa zastajkivanjem u poslu kazali su im da on govori o njemačkoj vojsci u njihovoj otadžbini.

To je sve što ova dva zemljaka i kuma, iz istog sela, znaju u ovoj tuđini o svojoj zemlji. Novine ne mogu da čitaju s Nijemcima niti umiju ni smiju da govore pa se oni sami međusobno bodre i ucvjeljuju već prema razgovoru koji vode i raspoloženju u koje ih misli dovode.

Zapovjedi im tako seljak da mu iskopaju krečanu pa se njih dvojica nađu u jami do pojasa i onako u poslu, ne gledajući jedan drugog u lice, zapodjenu razgovor.

— Kuma-Veljko, meni nešto govori da će sve biti dobro.

Veljko, čutljiv i vazda misleći o stvarima o kojima nije riječ, zamahne budakom i uz udarac se trgne:

— Ko, šta, kume? Dobro, dobro; ničija nije do zore gorila.

Ali već sjutradan drugog su raspoloženja.

U toploj prostranoj štali počnu izjutra da muzu seljakove krave i dok mlijeko s mekim šumom pada i pjenuša se u sudovima, oni onako čučeći čute i onda se, kao i uvijek, prvo javi Rade:

— Pisma nema, paketa nema, niko se nas ne sjeća.

Prekidajući za trenutak mužu Veljko jekne:

— Uh, kume! Naši ratuju, a mi muzemo švapske krave!

Potom obojica zaćute, izmuzuju sve kraće mlazeve iz kravljih vimena i stenju, Rade duboko i u jednakim razmacima, Veljko sitno, nekako iz nosa,

PRIPOVETKE ANDJELKA KRSTIĆA

Anđelko Krstić

Izlaženje druge sveske od petnaest pripovedaka Anđelka Krstića u izdanju Srpske književne zadruge da će naše šire čitalačke krugove da među nama u Jugoslaviji, još živi i radi jedan značajan pisac. Posle dvanaest godina čutanja, skoro zaborava, nepravednog i neopravdanog, ponovo se u našoj književnosti pojavljuje ime autora »Trajana«, koji, skroman i povučen, kao i uvek, živi poslednjih godina, u dubokoj starosti, u svom udaljenom, tihom selu Labuništu, blizu Struge.

Pre skoro dvadeset godina (1932) Srpska književna zadruga štampala je prvu svesku izabranih Krstićevih pripovedaka sa portretima i slikama iz života pod Turcima (»Večito dužni«, »Jove napoličar« i dr.), iz onog doba kad je narod u Makedoniji bio rob, raja, kad su postojali Bećir-pašini čifluci »sa napoličarima njihovim što se tek zovu ljudi«, i gde se videlo »dokle može da dotera moć trpeljivosti koja je učinila da čovek postane samo po obliku čovek.«

Taj stari jezivi život prošao je nepovratno, nestao je kao što su nestali i istoriski uzroci koji su ga uslovljavali, ali delo A. Krstića pokazuje sadašnjoj generaciji kojim se putem išlo, koliko skupom cenom, i kako se dugom borbom stiče pravo na bolji život. Novo doba posle Prvog svetskog rata nije donelo pravo oslobođenje — od nemaštine, nepravde, nasilja. Već u poslednjim, kasnijim, pripovetkama prve sveske vidimo nove begove i age-činovnike agrarne reforme, advokate, narodne poslanike, različite »posrednike«. I A. Krstić otvara novu stranu književne borbe, koju istrajno ispisuje dvadeset godina. Tako, u njegovim delima prolaze ispred nas ljudi koje uvek možemo svrstati u dve glavne grupe: »večito dužni«, sirotinja, pečalbari, ovčari, seljaci, tlačeni, — a na drugoj strani — osioni gospodari, bez obzira bile to paše ili age, ili nova buržoazija, sreski načelnici, ili »inteligencija«. Prvima poklanja pisac svu toplinu svog osećanja, prodrugih ustaje kao neumitni sudija.

Anđelko Krstić pripada staroj generaciji pisaca iz Makedonije još iz devedesetih godina prošlog stoleća. Pečalbarsko dete, ponikao iz naroda, on je prošao surovu školu mukotrpnog života da bi kasnije, prekaljen u vatri iskušenja, postao u književnosti tumač i zaštitnik svoga kraja i svojih zemljaka. Žilama svog duhovnog bića A. Krstić pripada onoj borbenoj i revolucionarnoj generaciji koja je pod izuzetno teškim okolnostima, pod pritiskom surovog apsolutističkog poretka i stranih propaganda, vodila istrajnu borbu za život dostojan čoveka, za slobodu, za kulturni razvitak. Ta se borba nije vodila samo perom nego i u školi, i propagandom na selu, a silom prilika i puškom.

Petnaest pripovedaka druge sveske, koju je priredio B. Kovačević, odabrane su tako da — raznolike po temama, načinu obrade i idejnom stavu — pružaju sliku skoro potpunog umetničkog i idejnog razvoja njihovog autora u toku više od trideset godina, počev od skica u carigradskom srpskom kalendaru »Golub« (1908) pa do umetnički i sadržajno zrelih tvorevina u »Srpskom književnom glasniku« (1940). Većinom su pisane između dva svetska rata. U nekima se već nagovešťava neodrživost, nemogućnost tog života, i daje se naslutiti blizak potres koji mora da iz osnova promeni nepodnošljiv poredak. Tako, u pripoveci »Prodaje se selo« (1940) pisac kaže: »Duvaju vetrovi sa sviju strana, a mi prodajemo svoje ljude i imamo kuraži da mislimo da će ti ljudi sutra, ako zavitlaju olujine i na našu stranu, da se suprotstave i zaklone to svojom snagom, koju nemaju i kad bi hteli...« Dakle, Anđelko Krstić, kao i Ivan Cankar, »svojim dletom je tesao temelje nove zgrade«. Sa tog gledišta, a i celom sadržinom svog stvaranja, on je bio i ostao napredan socijalan pisac. To se ogleda i u njegovu stilu. Mestimično, tamo gde nepravda prevršuje, prestaje kod njega umetničko uobličavanje, i pisac sa gorčinom i negodovanjem upućuje reči kritike i protesta, kao građanin, javni radnik, branilac.

Ono što vezuje A. Krstića s našim dobom to je njegova topla neiscrpna ljubav prema svojim zemljacima, malim radnim ljudima, zatim sudbinska povezanost sa rodnom grudom i njegova razvijena društvena svest. Duboki piščev humanizam ispoljava se na svakoj strani njegovih pripovedaka, pa i u tome što on — i kad govori o danima robovanja — sa istom simpatijom opisuje nevolje i patnje siromašnog muslimanskog življa, kao i hrišćanskog, jer za njega je čovek pre svega i iznad svega.

Petar MITROPAN

Osamdesetogodišnjica kipara Ivana Kerdića

Hrvatski umetnik, kipar i medaljer Ivan Kerdić proslavio je nedavno svoj sedamdeseti rođendan. Kerdić je rođen 19 maja 1881 u Davoru. Zanatsku školu svršio je u Zagrebu, a umetničku akademiju, graversku i medaljersku školu u Beču. Kasnije je studirao i u Parizu. U toku svoje dugogodišnje umetničke karijere Kerdić je izradio i nekoliko većih plastika, ali se najviše istakao kao neobično dobar medaljer, majstor plakete i sitne plastike uopšte. Izradio je nekoliko stotina umetničkih medalja i plaketa većinom s likovima poznatih kulturnih i javnih radnika, književnika, umetnika, političara itd. Kao profesor na Umjetničkoj akademiji i upravitelj Državne ljevaonice u Zagrebu Kerdić je razvio veliku aktivnost i vaspitao veliki broj vještih i sposobnih umetnika i majstora svog zanata. Izlagao je u Zagrebu, Beogradu, zatim u Beču, Pragu, Brnu i dr. U znak priznanja za svoj umetnički rad Kerdić je izabran za dopisnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

LEGENDE AUGUSTA CESARCA

Ladislav ŽIMBREK

Izabrana djela Augusta Cesarca počela su izlaziti u nakladi NZH — »Zora« godine 1946. Dosada je izašlo osam knjiga, i to: tri romana (Careva kraljevina, Zlatni mladić i Bjegunci) i pet zbirki novela, pripovijedaka i legendi (Za novim putem, Smijeh Jude Iškarijota, Tonkina jedina ljubav, Put u novi život i Legende). U ovih osam svezaka (i još u jednom — Kći crne ruke — koji treba da izađe, sabrana je gotovo sva Cesarčeva beletristika od trajne vrijednosti.

Zadnja knjiga Cesarčeve umjetničke proze — Legende i druge pripovijesti — podijeljena je u dva dijela: legende (Izrailjev izlazak iz Egipta) i pripovijesti i novele; prvi dio sadrži ove legende: Mojsije, Na Sinaju, Pred faraonom, Izlazak, U Faraonovu gradu mrtvih i Faraonova gradnja (prema knjizi Izrailjev izlazak i druge legende, god. 1938, izdanje Hrvatske naklade), i drugi dio knjige, pripovijesti i novele: Doživljaji i smrt mudraca Kratesa, San doktora Prospera Lupusa, Flora Lorenzo-Orsati Golf, Hansa, Srce Žige Sporiša, Kata, Dobroćudni medvjed, Pripovijedanja jedne klupe i Čovjek, koji je prošao kroz svoj grob — svega 14 legendi i pripovijesti. Ciklus legendi Augusta Cesarca prvi je put objavljen u Hrvatskoj reviji i Književniku godine 1930—1932, a ostale novele i pripovijetke u Književniku i Vijencu god. 1927—1933. O desetogodišnjici tragične Cesarčeve smrti »Zora« je ponovo izdala njegove Legende, u kojima je simbolički i alegorički prikazao na umjetnički način našu prošlost.

Legende se ubrajaju među osebujne književne radove Augusta Cesarca, a u našoj književnosti zauzimaju posebno mjesto. Kad su legende počele izlaziti, pobudile su naročitu pažnju, jer su otkrile novu stranu Cesarčeva umjetničkog stvaranja. Po tematici, strogo biblijskog sadržaja i simbolične, one nisu imale samo nedužni karakter naravnog iznošenja poznatih biblijskih priča o Mojsiju i Izrailjcima, o egipatskim faraonima i piramidama u umjetničkoj formi, a niti je Cesarec imao cilj da umjetnički obradi te biblijske i faraonske motive zbog njih samih. To donošenje biblijskih motiva u biti je čista alegorija i simbolika. Cesarec u legendnoj umjetničkoj formi alegorijski prikazuje našu društveno-političku stvarnost, i one su kritika društvenog uređenja korupcionističke i kapitalističke monarhoburžujske Jugoslavije onoga povijesnog razdoblja kad su nastale, napisane.

U gotovo svim svojim umjetničkim djelima (romanima, novelama i pripovijetkama) Cesarec analizira, objašnjava i podvrgava kritičnom rasuđivanju društvenu stvarnost, iznosi socijalne i psihološke komponente društva. To se analiziranje diskretno vrši u toku same radnje romana ili novele u vidu lica i junaka, u njihovu dijalogu i izlaganju. No Cesarec svakako nije kod toga posla samo analizator ili posmatrač, nezainteresirani, puki ilustrator; ne, on je istovremeno kritik, oštar i neumoljiv, s jasnom i vidnom tendencijom: crnu društvenu stvarnost umjetnički evocirati do doživljajne dubine, realistički živo i vjerno, a zatim izazvati novi umjetnički doživljaj davanjem sinteze, nagoviještavanjem nove koncepcije, izraziti težnju za jednim drugim, novim društvenim sistemom, novom društvenom stvarnošću, koja ima doći, ne sama po sebi ni od sebe, nego borbom radničke klase, upornom borbom i obaranjem i uništenjem onoga, što je trulo, nasilničko; rušenjem nepravednoga, izrabljivačkoga društvenog sistema. To se može i mora provesti samo revolucionarnim zamahom i zahvatom revolucionarnih radnih masa, poniženih, uništavanih i izrabljivanih; to se postizava — kako to Cesarec izražava u svojem umjetničkom tekstu, legendama, o kojima je riječ — protestom i pobunom robova, bespravnih masa, neizrecivo izrabljivanih kroz stoljeća; to će se postići uz ogromne žrtve i prolivenu krv, ali će se postići sigurno — i sve će te krvave žrtve biti zbog onoga ljepšega, svjetlijeg i boljeg života.

Sada nam postaje razumljivo, zašto je Cesarec pribjegao — legendi. Zar je Cesarec **mogao** na bilo koji drugi način u ono doba i u najcrnje vrijeme umjetnički iznijeti najsvirepije postupke vladajuće kaste, u doba krvavoga šestojanuarskog režima i kraljevske diktature. Zar je mogao bilo u pjesmi, romanu ili noveli iznijeti i prikazati strahote strahovlade monarhokapitalista, iznijeti protest jugoslavenskih naroda i radnih masa, pa to onda još objaviti, štampati? Legenda je bio umjetnički oblik i način, u kojoj je Cesarec zahvatio i umjetnički dao stvarnost, i to ostaje kao književno-umjetnički dokumenat, i to danas naročito, u našoj slobodi, nakon potpune pobjede radničke klase, dokumenat vrlo čitak i riječit.

Prelistajmo i pođimo po tome umjetničkom svjedočanstvu čovjeka, umjetnika i borca — Cesarca i evocirajmo njegove umjetničke misli našim suvremenicima.

Vrlo uspio način umjetničkoga legendskog pripovijedanja prisiljava nas da se duboko uživimo u daleku prošlost faraona. »Pokorena plemena« daju svoj krvav danak. Nad njima vlada »potomak i baštinik bogova, dvostruki simbol jedinstva dvaju kraljevstva i njihove moći, — samodržac našega života i smrti, onaj, po kome možete jedino poslije smrti sići s mirom i nadom u podzemno carstvo vječnosti«... »koji gradi svoju prijestolnicu i u njoj se ustoličuje za slavom, na kojoj mu mogu zavidjeti bogovi«. Samodržac i vlasnik naših života i smrti živi samo od ljudskih nesreća i boli, a njemu »laskaju bezbrojni svećenici, časnici i činovnici, koji su se sjatili oko njegova prijestolja«; »narod žudi za vlastitom domovinom«, gdje nitko nikome ne će robovati, zemlja će pripadati svima, a ne samo jednome, i svi će biti braća, svi jednaki... Ispod redaka Cesarčevih legendi čitamo o narodu »shrvanu i izgladnjelu, od batina pomodrjelu robu na istom tlu, na kojemu je izdisao, plakao i umirao«. I taj isprebijani rob klikće svome svemoćnom tlačitelju, baca na putove njegove cvijeće... no da, morao je to, i nije bilo iskreno, ili, ukoliko je i bilo, zaveli su ga na to besramni, podli levite, ti tobožnji službenici božji, a zapravo samo lažljivi plaćenici...

Čitamo o carstvu, koje je oboljelo »u svome vlastitom organizmu, zapalo u staračku bolest, išlo svome rasulu... i bilo samo prividno čvrsta i neslomljiva pećina, koja je zapovjednički stršila nad svima ostalim narodima, a zapravo bijaše već podgrizena u svojim temeljima, bijaše još samo sjajan i prekrasan, šaren mjehur, koji se za neko vrijeme mogao još doduše održati umjetnim sredstvima, ali koji se na koncu ipak morao raspuknuti davši mjesta zdravijima i krepkijim tvorevinama od sebe«...

I narod se iskupio neopisivim žrtvama i patnjama iz strašne zemlje ropstva i sužanjstva i došao u zemlju obećanu — Hanaaan... »i neka drhću svi budući neprijatelji pred nama, neka drhću svi pred narodom, koji je sebi izabrao, da u život ljudski unese, što još ne bijaše — pravednost i ljubav, slobodu i jednakost sviju...«

Faraon u legendi »Faraonova gradnja« želi da podigne piramidu, koja bi počivala na svojem vrhu, s vrhom na zemlji, a gore na podnici bio bi njegov besmrtan lik, spomenik. I za tu svoju faraonsku ludost napunio je pustinju mrtvim tjelesima inžinjera, graditelja i robova, izrešetao je tjelesa robova kopljima i išarao batinama — da od tih istih robova konačno bude zgažen, a tijelo mu odnesoše u pustinjski pijesak za hranu hijenama i na zaborav vječni za cijelu daljnju budućnost...

Iz usta robova faraonskog doba — u biti našega prošloga faraonskog doba — čuju se krikovi protesta i pobune i navještaji slobode. I ta faraonska naša prošla sadašnjost i svagdašnjica našla je u legendama svoju sliku. Cesarec je na nju reagirao kao umjetnik, kao što je oštro reagirao Cesarec — publicista, progresivni kulturni radnik i aktivni borac u radničkom pokretu svojim političkim člancima u radničkim novinama i u svojem tjedniku Zaštita čovjeka (1928—9), noseći visoko zastavu naprednih snaga u borbi protiv reakcije i nasilja nad radničkom klasom. U mnogim potpisanim i nepotpisanim člancima i napisima iznosio je krvava zlodjela vlastodržaca, incidente, progone i zatvaranja radnika i radničkih vođa, koji su predvodili radni narod u organiziranoj borbi. I pod tim vidom treba primiti u ruke i čitati Cesarčeve legende, njegovo alegorično legendarno pričanje o Mojsiju, Sinaju, Jehovi, Izrailjcima i faraonima.

Alegoriji, simbolici i legendnom načinu pripovijedanja i umjetničkog davanja svojih doživljaja Cesarec se utekao pišući i druge neke novele i pripovijesti, kao što su, u ovoj knjizi, još i »Doživljaji i smrt mudraca Kratesa« i «San doktora Prospera Lupusa« pa zatim u prijašnjim zbirkama novela: »Veliki komtur pred tribunalom savjesti«, »Susret čovjeka s raščovjekom«, »Doživljaji iz sebe«, »Smijeh Jude Iškarijota«, »Uskrs i smrt cara Lazara«, »Anno dei...« i dr.

B. L. LAZAREVIĆ

Dve pesme

Konjanik

Konjanik nek noćas
Negde me odnese
Gde se žene ljube,
Gde se vino pije
Ali na odlasku
Nek grana samoće
Pepeo ovaj strese
I trag mi
Pokrije.

Višnje

Crvena kiša višanja je pala
Nad ženama
U granama zelenim,
Pa strepim da vetar
Grane
Ne zanese,
Da crvenu kišu
Višanja
Ne strese
U te tamne kose žena koje pletu
Pod višnjama
Junom opijenim.

Uz jedan izveštaj u „20 oktobru"

U broju 454 od 9 juna 20 oktobar je objavio jedan kratak napis Miodraga Protića o diskusiji o časopisima održanoj na plenarnom sastanku Udruženja književnika Srbije. Tu, između ostalog, stoji da me je Mladen Oljača žestoko napao što sam jednom grdio, a drugi put hvalio Andre Žida, a da je Stanislav Vinaver »hteo da me spase« tvrdeći da književnik ima prava da promeni svoje mišljenje.

Cela ova otužna galama oko moga stava o Andre Židu, izazvana pisanjem Filma međutim, savršeno je proizvoljna. Godine 1948 ja sam u feljtonu Književnih novina objavio jedan kratak feljton o Andre Židu kao dobitniku Nobelove nagrade. Tim svojim napisom nisam hteo da izvršim književno-kritičku analizu Židovog dela, nego samo da ukažem na okolnost da štokholmski žiri nije dao nagradu Židu kada je on bio na vrhuncu svojih stvaralačkih moći, nego u vreme kada se, književno već prilično sterilan, angažovao na strani reakcije. Tada sam, samo uzgred i ovlašno, napisao o Židu i ove rečenice: »Književno delo Andre Žida neobično je značajan dokumenat o lutanjima, protivrečnostima i izopačenim htenjima onih pisaca čiji su um i talenat, čiji su misao i osećanje bili opredeljeni za to da izražavaju i da sami budu izraz one obespokojavajuće nemoći vladajućih snaga, u svim oblastima kulture, da realno sagledaju životnu stvarnost i njene tendencije razvitka... U književnom delu Andre Žida stekla su se... skoro sva bolesna, nakazna i morbidna stremljenja dekadentne buržoaske književnosti«.

Godine 1951, u jednoj informativnoj belešci u Književnosti povodom smrti Andre Žida, napravljenoj iz samih citata, ja sam napisao svega nekoliko svojih reči: »Dvadesetoga februara umro je, u osamdeset i prvoj godini, istaknuti francuski književnik Andre Žid, pisac bez čijih se dela, prožetih nemirima našeg veka, ne bi mogla shvatiti moderna traženja savremene književnosti. Ako je, za svog dugog veka, gotovo od knjige do knjige, bio predmet strasnih panegirika i jetkih pamfleta, njegova smrt je izazvala jednu masu prigodnih i konvencionalnih nekrologa«.

Kao što se vidi, i u jednom i u drugom stavu jasno se insistira na Židu kao značajnoj pojavi dekadentnih i modernističkih stremljenja. O književnom delu Adre Žida, jamačno, mogu se imati i drukčija shvatanja, i diskusija o tome mogla bi biti više nego zanimljiva; ali, da bi se u citiranim rečenicama videla neka kontradikcija, i oko toga digla tolika prašina u javnost, potrebno je imati ili moralnu neosetljivost jednog Slobodana Glumca, ili psihologiju stvaraoca u dečjem dupku jednog Mladena Oljače: u oba slučaja čitati tuđi tekst, iz vrlo providnih ličnih razloga, kako ga ne čitaju ni prosečno inetiligentni čitaoci.

Eli FINCI

VERDIJEVA OPERA »TRUBADUR« NA SCENI U SPLITU

Početkom juna opera Narodnog kazališta u Splitu izvela je prvi put operu »Trubadur« od poznatog italijanskog kompozitora Đuzepe Verdija. Operom je dirigovao direktor opere Vid Kuzmanić a režiju je dala Lidija Mansvetova.

Ovo je četvrto opersko delo od Verdija, koje je opera Narodnog kazališta u Splitu postavila na scenu posle oslobođenja. Dosada su date opere »Traviјata«, »Rigoleto« i »Bal pod maskama».

BELEŠKE

...rđe Jovanović: Siroče
(Likovni prilog u junskom broju »Letopisa Matice srpske)

PRVE IZLOŽBE PRIMENJENE UMETNOSTI U BEOGRADU

Beograd je dobio svoje prve izložbe primenjene umetnosti. Jedna je izložba radova prve generacije studenata Akademije primenjene umetnosti, koja se održava u Umetničkom paviljonu, a druga je izložba Zavoda za primenjenu umetnost, u galeriji ULUSA.

Akademija primenjenih umetnosti izložila je radove iz oblasti dekorativne i unutrašnje arhitekture, dekorativnog slikarstva, dekorativnog vajarstva, primenjene grafike, dekorativnog tekstila, umetničke keramike, kostima i scenografije. Prestavljene su gotovo sve tehnike dekorativnog slikarstva: fresko, zgrafito, mozaik i vitraž, a u grafici — bakrorez, drvorez i litografija. Postignuti rezultati su na zavidnoj umetničkoj visini i dokazuju visoki kvalitet te škole. Ističu se grafika, kostim i scenografija, kao i nekoliko skulptura, koje medutim nemaju vezе sa dekorativnim vajarstvom. Mnogi radovi prevazilaze karakter đačkih radova i dokazuju punu zrelost mladih umetnika.

Zavod za primenjenu umetnost pretstavio se u galeriji ULUSA radovima svojih odeljenja za umetničku obradu tekstila, za umetničku keramiku, za primenjenu grafiku, za unutrašnju arhitekturu i odeljenja za dečje igračke. Najveći značaj imaju radovi tekstilnog odeljenja namenjeni našoj industriji (nažalost nedovoljno ili pogrešno korišćeni), a naročito umetnika u tekstilu Joška Oniča, koji je dao niz originalnih mustara za štofove, dekorativne ćilimove, prevlake za nameštaj, zavese, šalove itd., u duhu zdravih tradicija narodne umetnosti. Ističu se takode nacrti dezena za štampani tekstil Ilke Makuc, koji prelaze nivo čisto dekorativne umetnosti, a dobri su i dezeni ostalih projektanata tekstila. U keramici pada u oči nekoliko dobrih modela vaza, bokala, modela posuda i dekorativnih tanjira Predojevića i Veriga, kao i figura vola od Lukića. Iz grafičke dete su, pored slabih plakata, bolje etikete, nalepnice, omoti za knjige i jedna vrlo uspela dečja slikovnica B. Bosića. Radovi odeljenja unutrašnje arhitekture Zavoda nisu došli na ovoj izložbi do punog izražaja jer osim fotelja nije u materijalu izloženo gotovo ništa. Veliko iznenađenje pretstavljaju originalni modeli igračaka Janjuševića, a naročito njegova »Čarobna kocka«.

Obe ove izložbe imaju veliki kulturni značaj po tome što su to prve izložbe primenjene umetnosti u Beogradu i što pokreću niz gorućih pitanja u vezi sa podizanjem naše materijalne kulture.

IZLOŽBA UDRUŽENJA LIKOVNIH UMETNIKA SLOVENIJE

U Modernoj galeriji u Ljubljani održana je u maju mesecu izložba Udruženja likovnih umetnika Slovenije. Bilo je izloženo 86 slika, 37 grafičkih radova i 20 skulptura. Izlagala su 52 umetnika.

Ovogodišnja izložba nije donela nikakvu novost niti iznenađenje. Najbolji vajarski radovi izrađeni u toku godine mogli su se videti na izložbi jugoslovenske kulture, neke od najboljih slika bile su već ranije otkupljene i izložene u Modernoj galeriji, a pored toga na izložbi se toga puta nisu pojavili — a to se osetilo — slikari g. A. Kos, Stupica, Pavlovec i Mihelič.

I pored toga, izložba je dala jasan pregled savremenog likovnog stvaranja u Sloveniji. Na izložbi su se ponovo videla platna Tone Kralja, radena dekorativno i plastično, Martin Pregelj je iznenadio svojim prostudiranim ilustracijama Odiseje; Omersa je dao nekoliko dobrih pejsaža, medu kojima se ističe »Zima«, a Dore Klemenčič jedan dobar autoportret i »Sneg«. Od kompozicija izloženi su »Taoci« M. Sedeja.

Grafika na izložbi bila je, kao i uvek, vrlo dobra. Tu su bile izložene romantične Jakčeve ilustracije Prešernovih pesama u bakrorezu, kao i više njegovih slovenačkih pejsaža, zatim »Makedonke« Mihe Maleša i radovi Debenjaka (medu kojima »Bura«) i Stiplovšeka.

U vajarstvu je pretstavljao izvesno iznenađenje Jakov Savinšek sa izloženim portretima, koji spadaju medu najbolja dela savremene slovenačke plastike. Zapaženi su bili i reljefi Stane Dremelja, a naročito vrlo suptilna glava Cerke, koja se približava u obradi punoj plastici.

PREUREĐENJE MODERNE GALERIJE U LJUBLJANI

Moderna galerija u Ljubljani nedavno je preuredila svoje izložbene prostorije tako da se sada može jasno pratiti razvoj slovenačkog slikarstva od postimpresionista do danas. Svaki slikar ima svoje zasebno odeljenje u kome su izložena njegova karakterističnija dela. U tu izložbu uključeni su, pored ostalog, i neki radovi impresionista u kojima se ovi odvajaju od linije impresionizma. Pored starijih slikara zastupljeni su i mladi slikari, medu kojima Omersa i Stupica.

IZLOŽBA TERAKOTA PAVLA PERIĆA

Posle uspele izložbe u Zagrebu, Pavao Perić je početkom juna otvorio izložbu svojih skulptura — terakota u Modernoj galeriji u Ljubljani. Izložio je preko 30 figura, portreta i skica. Radovi P. Perića spadaju u vrlo dobru skulpturu i rađeni su sa poznavanjem specifičnosti terakote. Dekorativni karakter njegove terakote nikad ne potiskuje ubedljivi realizam njegovih figura i portreta.

IZLOŽBA SLOVENAČKE GRAFIKE U MILANU

U prostorijama »Familja Artistika« u Milanu otvorena je 27 maja izložba savremene slovenačke grafike. Izloženi su bakrorezi, drvorezi i litografije Debenjaka, Jakca, Kralja, Lamuta, Maleša, Mihelića, Pilona, Pirnata, Sedeja, Spacala i Stiplovšeka, u svemu oko 80 radova.

NAJNOVIJI BROJ »MLADOSTI«

Časopis »Mladost« u svom dvobroju mart—april donosi priloge: Miodraga Pavlovića — »Pozdrav komuni« (pesma), Edgara Alana Poa — »Filozofija književnog stvaranja«, Riste Tošovića — Dvanaest pjesama Miodraga Đurđevića — »Jubilej u zemlji naj...«, Ljubiše Jocića — »Sećanje« (pesma), Ernesta Hemingveja — »Indijanski logor«, Zorana Gluščevića — »Vidici i obličja«, Miodraga Pavlovića — Dvanaest pesama, Pavla Stefanovića — »Prilog problematici jedne zanemarene nauke«. U rubrici Hronika časopis donosi prilog Z. Z. — »Sticajem prilika ili — neprilika...?« i Riste Tošovića »Znak pitanja na kraju »večitih istina«. U rubrici Osvrti: Antonije Marinković — »Četiri knjige pesama: Slobodana Markovića, Radonje Vešovića, Todora Tošića i Miroslava Antića«. U rubrici Pozorište: Slobodan Gluščević — »Fuenteovehuna«. Filmska hronika: Radoš Novaković — »Prilozi problemu filmskog scenarija«. Likovne umetnosti: Žan Kasu — »Umetnost i svedočanstvo«. Strani pisci: Vera Ilić — »Ernest Hemingvej«. Beleške: Stanislav Bajić — »Repertoar u Beogradu 1944—1951«, Branko Belović — »Premijere u beogradskim pozorištima«, Dušan F. Kostić — »Povodom koncerta studenata Muzičke akademije u Beogradu«. Č. Dž. S. »Prekini paljbu dok pokopamo mrtve!«.

POVODOM JEDNOG POVODA

Pet godina postojanja jugoslovenske kinematografije, petnaest umetničkih filmova (još tri su u završnoj fazi), preko dve stotine dokumentarnih, blizu tri stotine brojeva »Filmskih novosti« — to je relativno obimna praksa kada se ima u vidu da smo otpočeli sa minimalnim znanjem, iskustvom i tehnikom. Govoriti o tome šta je ta praksa do danas pokazala, koje je i kakve probleme postavila, i svakodnevno postavlja, to je zadatak teoretskih razmatranja, diskusija i savetovanja, širih i užih, i rasprava kroz stručnu filmsku štampu, kroz filmske rubrike dnevnih, periodičnih i povremenih listova i časopisa. Pri tome, naravno, uloga filmske kritike je od prvorazrednog značaja. Da bi ona tu ulogu uspešno i efikasno vršila, rečeno je već da treba da bude stručna i savesna. Ali, pre svega, stručna, jer naši filmski umetnici sa ništa manje prava od književnika, slikara i muzičara zahtevaju da kritika ne samo zabeleži, proprati i konstatuje, nego da i analizira, estetski analizira njihova dela na osnovu solidnog znanja o procesu pravljenja filma, znanja koje se mora, ako to već nije, približavati znanju njegovih tvoraca. Takve kritike, nažalost, mi imamo nedovoljno. Pa i onda kada se ona pojavljuje, ima slučajeva da nailazi na potsmeh i nerazumevanje baš kod onih mladih ljudi koji pretenduju da se njome bave i fingiraju kao »filmski kritičari« na stranicama listova u kojima sarađuju. Karakterističan je u tom pogledu primer saradnika lista »NIN« (Dušana Savkovića) koji u broju od 13 maja o. g. povodom filma »Trst«, a pod pretencioznim naslovom »Na prekretnici« (čemu takav naslov, o kakvoj se to »prekretnici« radi) ovako rezonuje: »Ne treba suviše raspravljati (i samo raspravljati) na čitavim stranicama stručnih i »nestručnih« listova o tome da li je neki film drama ili hronika, bajka ili ne i ko je kriv za neuspeh filma. Ne treba dozvoliti da neki filmski radnici samo pišu o tome kako treba praviti dobar film. Jednostavno i kratko rečeno treba najzad načiniti dobar film.« Ovo je zaista »jednostavno i kratko rečeno«. Ali da bi se napravio dobar film, neophodan je dug strpljiv i veoma komplikovan proces umetničkog, organizacionog, tehničkog, evidentičarskog itd. rada pa je, prema tome, veoma sporna teza o tome kako je to sve »jednostavno i kratko«, i kako, najzad, treba prestati sa teoretskim gnjavažama na stranicama stručnih i »nestručnih« listova, i kako »neki« (znači ipak ne svi) filmski radnici treba da prestanu da samo »pišu«, i neka, eto, zasuču rukave i »naprave« dobar film.

Zahtev prema kome »treba najzad napraviti dobar film« sam po sebi je simpatičan. Nemoguće je ne složiti se s tim zahtevom, iako je u njemu sadržan, možda i nehotice, potcenjivački odnos prema našim dosada ostvarenim filmovima. Jer, ako mi zahtevamo da »treba najzad napraviti dobar film«, onda samim tim tvrdimo da su svi naši dosadašnji filmovi slabi. A da li je to baš tako?

Nijednog momenta nam ne pada na um da samozadovoljno tvrdimo da su naši filmovi »dobri« i da nema mesta kritici njihovih slabosti koje su nesumnjive. Naprotiv, filmski radnici su u razdoblju od 1945 g. pa na ovamo bili oni koji su oštro — često i preterano oštro — kritikovali ostvarenja domaće kinematografije (pored toga što su nam laskale, nas su po malo i čudile relativno povoljne ocene naših filmova »Sofka« i »Crveni cvet« na međunarodnim filmskim festivalima u Veneciji i Edinburgu). Sa podjednakom strogošću ocenjivani su najbolji filmovi inostrane produkcije i naši — domaći. To je, razume se, bilo potrebno i jedino tako mogli smo da idemo napred. Ako je tačno — a tačno je — da teorija i kritika treba da uopštavaju praksu, da je potstiču, osmišljavaju i pomažu, onda treba odati priznanje onim filmskim umetnicima koji su goruće probleme naše — i ne samo naše — kinematografije postavili na tapet i pismeno, javno o njima diskutovali. »Da li je neki film drama ili hronika« — to pitanje u okviru problema naše scenarističke literature još uvek je aktuelno za praksu i, sledstveno tome, za teoriju filma. To uostalom, hteo on to ili ne, potvrđuje i saradnik »NINA« kad povodom filma »Trst« kaže: »Umesto toliko tražene »zgusnute drame«, dinamične i »filmske,« koju poseduje svaki američki film bio on loš ili dobar, Štiglic je dobio rasplinutu hroniku koja, onakva kakva je, nije moguća za filmsku realizaciju.« Dakle, ipak, film »Trst« ponovo otvara mogućnost raspravljanja o scenariju kao drami ili hronici, jer eto praksa pokazuje da taj problem nije prevaziđen. On obavezuje na to da se o njemu piše na stranicama stručnih i »nestručnih« listova. To što su Amerikanci postigli da u svakom filmu »bio on loš ili dobar« imaju »zgusnutu i dinamičnu dramu«, nije došlo samo po sebi. Biće da su oni prethodno ovladali filmskom dramaturgijom, majstorstvom umetničke forme i izraza u filmu, te, bez obzira na često puta izvitoperenu u lažnu sadržinu, postižu željeni efekat. Može li se upisati u greh našim filmskim umetnicima ako o tome diskutuju, pišu teoretske rasprave i kritičke analize ostvarenih filmova.? Nije li nužno da oni tim putem podižu svoje stručno znanje toliko potrebno da bi se mogao »načiniti dobar film«?

Interesantna je još jedna tvrdnja pomenutog kritičara. On kaže da se »u našim filmskim krugovima« protiv ovog njegovog »načiniti dobar film« navodi »kako je neki američki reditelj snimio pedeset loših filmova pre nego što je načinio jedan dobar.« Pošto je tako, »našim filmskim krugovima« imputirao jednu fiktivnu izjavu, on se obara na takvu »argumentaciju«, potkrepljujući je primerima nekih najpoznatijih zapadnoevropskih i američkih filmskih reditelja, »čiji su prvi filmovi, ili oni koje su snimili među prvima, dobili nagrade na međunarodnim festivalima ili se istakli svojim visokim umeničkim nivoom.«

S kim zapravo polemiše saradnik »NIN-a«? Gde, kada i koji je filmski umetnik dao takvu izjavu? Može li se u jednom ozbiljnom nedeljnom listu kao što je »NIN« dozvoliti da saradnici obračunavaju sa izjavama nekakvih anonimusa iz »naših filmskih krugova«?

Takav način polemike je apsurdan. No, kada je već izrežirao sukob sa izjavama »naših filmskih krugova«, člankopisac je bar morao, pri nabrajanju svojih kontraargumenata, pokazati više razumevanja za stvar o kojoj piše. Nije, naime, bitno — u odnosu na naše filmove — da li su »prvi filmovi« Džona Hjustona i Roberta Roselinija »dobili nagrade na međunarodnim festivalima«. Bitno je da su Hjuston i Roselini (i drugi) te filmove »načinili« posle dugotrajnog rada u filmskoj proizvodnji i u sredini koja je već posedovala ogromne tradicije u »pravljenju« filmova. (Pre nego što je samostalno režirao svoj prvi film »Malteški soko« Hjuston je niz godina radio u Holivudu kao pisac dijaloga, kao scenarist, montažer i asistent režije). Kada su krenuli na svoje »prve filmove« oni nisu morali da »trljaju glavu« sa pitanjem režije, scenarija i filmske glume, a da i ne govorimo o tome da im npr. šminka nije pretstavljala nikakav problem (izgleda čudno, ali kod nas je šminka u filmu i dandanas priličan problem).

Niko nije toliko nestrpljiv u nastojanju da naša kinematografija ostvari velike filmove, kao ljudi koji ih prave. Filmska kritika može u tom pravcu da ih inspiriše i pomaže. Samo ta kritika, pored sve strogosti, ne treba da bude ignorantska i potcenjivačka. Da bismo što pre stigli »na prekretnicu« našeg filma, filmska kritika u mnogim našim listovima i časopisima treba i sama da se u izvesnoj meri pokrene i preokrene. Bilo bi dobro kada bi se i filmski kritičar »NIN-a« pridružio tom naporu i u tom smislu napravio prekretnicu u svom načinu pisanja.

Rodo ANDRIĆ

Gradimir Aleksić: Crtež

„PRIPOVETKE" ELINA PELINA

(»Prosveta«, Beograd, 1950)

Utečnom i korektnom prevodu Emilije Anđelić pojavile su se pripovetke Elina Pelina, (pseudonim za Dimitra Ivanova), našoj čitalačkoj publici prilično poznatog bugarskog pisca.

Elin Pelin je jedan od najizrazitijih pretstavnika one grupe bugarskih prozaista koji su svoju pažnju obratili poglavito na prodiranje kapitalističkih elemenata u selo i na eksploataciju. Otuda su i sve seoske slike Pelinove uglavnom turobne i bolne, pune sumornih tonova. Iako on pokazuje smisao za šalu, njegov humor retko je kad vedar. Svega dve-tri pričice imaju u sebi nečega od atmosfere smeha. Otac Piomije, naprimer, krsti se u manastiru nad buretom svog godinama čuvanog vina, i šapuće tužno: »Bog da ga prosti« (»Nesreća«). Neki jadni činovničić luduje za pečenom tikvom, a ona ga, zbog njegovog kukavičluka, navodi uvek u smešno bedan položaj (»Pečena tikva«).

Ali glavni, osnovni ton ovih pripovedaka je težak, i odražava mukotrpnost bugarskog seljaka, njegovo ekonomsko i nazadno kulturno stanje. Ima u njima čemerne pečalbe, konačnog propadanja ionako siromašnih porodica, teških sukoba i poraza, od kojih neki izgledaju kao da su plod neke sudbine, a u stvari su rezultat društvene stvarnosti. Ima u njima i vrele ljubavi, ali je ona uvek sputana ljutom nemaštinom ili sprečena apetitom bogaćenja.

U pripoveci »Zemlja«, da bi zaokruglio svoje imanje, Enjo ubija svog brata Ivana, (tako je izgledalo), ovaj ipak ostaje u životu, ali nem i bez moći rasuđivanja. Njihov susret kod ograde vrši konačan prelom kod brata-zločinca, on pada u definitivni alkoholizam i dospeva do prosjačenja.

Bugarska literatura se, uglavnom, razvijala u znaku folklora. Međutim, ljudi iz pripovedaka Elina Pelina, njegovi seljaci, spadaju u onaj mali broj lica iz bugarske pripovetke koja bi se mogla zamisliti i na drugom tlu, a na Balkanu svuda. Njegovi seljaci nisu samo bugarski seljaci.

Ton pričanja kod Elina Pelina, iako podignut na stepen umetničke proze, uglavnom je narodski. Otuda ova svežina i prirodnost njegova. Pisac kao da razume govor drveća, reke, šume, oluje. Iznad svega, razume on seljaka. Izražavanja u ovim pripovetkama su sažeta, prividno naivna, i zato umetnički ekspresivna. Njih može da čita, i da ih lepo razume, svaki pismen seljak, jer nalazi u njima svoju sabraću, koja mu govore prosto, jednostavno, i ne mnogo. A to je govor i Elina Pelina. Seljak Bone upregao vola i kravu, ova je slabačka i zanemaže, Bone je hrabri, moli je, obraća joj se kao dragom ljudskom stvoru, kao sestri, kao majci koja ga hrani. A kad ona skonča »Bone zbaci ponjavu, ispravi se u očajanju pred njom, prekrsti se i zaplaka«.

Osim dveju poslednjih, sve su pripovetke u ovoj zbirci kratke, od po pet-šest stranica, što im pridaje još veću draž. To su, zapravo, prozne skice, ali u kojima su radnja i njeno uobličenje okončani. Toj kratkoći odgovara i zbijena izražajnost autora: »Cela zemlja mrtva i vlažna kao udavljena baba«.

Risto RATKOVIĆ

Dušan DUKIĆ

Dve pesme

Jablani u proleće

Iako listali i vitki u stasu
uvijek me do dna srca potresu.
Ruke ih blago grle o pasu,
gotove da ih na sebi ponesu.

Ali kad vide nemoćne da su
za takav teret, mokru od rose,
pregršt im lišća od milja odnesu.

Radosne kao da kući nose
voljenog bića pramenje kose.

Zimska noć

Zašto mi tako uporno kuca
vjetar u prozor, a dva su već sata?
Možda mu srce od studeni puca,
pa traži da mu otvorim vrata.

Ostavljam ležaj. Svjetiljka planu.
Žar u peći potstičem brzo.
Otvaram vrata i — suza kanu:
pred samim pragom se smrzo.

ČITAOCI NAM PIŠU

KAKO SE SVE NE PREVODI

U našoj štampi naiđe se pokatkad na prikaz prevedenih djela strane literature sa sumarnom ocjenom o kvaliteti samoga prevoda. Napisano je i nekoliko oštrijih kritika upravo u »Književnim novinama« na prijevode strane poezije, no međutim, rijedak je slučaj da se književni kritičari pozabave radovima naših čitalaca kada je u pitanju ostala strana literatura.

Nemam pretenzije da dajem stručan osvrt na prijevod Stjepana Krešića knjige Jamesa Cooka »Putovanje oko svijeta« (u izdanju omladinskog izdavačkog poduzeća — Novo pokoljenje — Zagreb), jer mi zato nedostaju odgovarajuće kvalifikacije. Osnovni motiv zbog kojega se smatram ponukanim da upozorim na potrebu da na kvalitet ovoga prevoda reagiraju drugovi koji su za to pozvani (ako hoćete i kao profesionalci, jer im je to dužnost) našao sam u lošem stilu i jeziku kojima se prevodilac služi, a zatim u nekim nezdravim pojavama koje se naslućuju u odnosima među ljudima koji se tim poslovima bave i za njih odgovaraju.

Osnovna zamjerka koju čitalac »na mah« može dati ovom prevodu jest, da je pisan jezikom, kojim se danas ne piše a još manje govori. Dobija se utisak kao da čovjek čita loše prevode rimskih i grčkih klasika, kojima su se za nevolju služili, a vjerojatno se još uvijek služe, đaci u srednjim školama. Ovaj prevod prepun je arhaizama, provincijalizama, pleonazama, a stil tvrd i opor. Uzimam nasumce nekoliko primjera. Na str. 18. »Spopali su ga takvi napadaji besvjestice, da bi gotovo umro«. »To mu se dogodilo i u subotu u jutro, te je tako obršio«. (Str. 20). »Jutros s različitih dijelova otoka priđe k nama u čunovima veoma veliko mnoštvo urođenika«. Ili ovakova nelogičnost: »Jedna od mladih žena stupi tada na tkaninu, te s najvećom bezazlenošću podiže odjeću od pasa na dolje...« (strana 22.) Prevodilac bi nam trebao svakako protumačiti kako se nešto može podići na dolje, jer zakoni fizike, barem kako smo ih mi učili, diktiraju obratan put. Ili: »Promatranja smo vršili dr. Salander, Green i ja, te smo se nevjerojatno mnogo razlikovali jedan od drugoga promatrajući vrijeme dodira«. (Str. 23). U čemu su se razlikovali, da li po izgledu ili po mišljenju odnosno rezultatima, jer prevod nejasno izražava suštinu protivurječja.

U pogledu stila kojim je pisan čitav prevod navodim rečenicu koja se nalazi neposredno poslije one naprijed citirane: »Greenov i moj teleskop imađahu isto povećanje, dok je doktorov bio veći od našega... Termometar štono smo ga o podne izložili suncu, popeo se do stupnja vrućine, kakvu dotad nismo ni vidjeli«. »Stoga smo odlučili da u buduće nećemo pasje meso smatrati na odmet« (Str. 25). »Dogodila se ovda-onda i pokoja prepirka, ali to je bilo i stoga, što se nismo razumjeli, kako nismo poznavali jezike jedni drugih, ili pak zato što je tim ljudima duša da štogod ukradu, a mi to nismo mogli uvijek podnositi, ili se od toga obraniti«. (Str. 27). »U jednu riječ kakvi god bili razlozi tome običaju, svakako se to više odnosi na njihovo izvanjsko držanje nego da bi to bilo baš strogo načelo, kojega se obavezno moraju držati: (Str. 29). »Ulijevala ti je ne samo veličanstvenost nego i strahotu«. (Str. 38.). Veznici kao eda, kadno, štono, te glagoli kao umračiti, pritvrditi, smračati, uboljiti, suskrenuti, otputiti djeluju literarno disonantno, a u vezi sa stilom kojim je i prevod pisan, potsjećaju na stranice Šenoina »Vienca«.

Da prevodilac Stjepan Krešić neodgovorno i po svojoj volji, bez obzira na poznata gramatička pravila i duh našeg jezika (koje donekle poznaju prosječni čitaoci) spreže pojedine glagole, govori primjer sa 101 stranice ove knjige, gdje, u razmaku od tri reda pisanog teksta, za treće lice plurala glagola puhati (upotreba ovog glagola ne govori o naročitom književnom ukusu) piše puhaju, a neposredno iza toga pušu. Koji je, prema tome, oblik pravilan?

Činjenica što se Stjepan Krešić pojavljuje kao prevodilac i urednik govori sama za sebe ako imamo u vidu kvalitet prevoda. Postavlja se pitanje šta su radili korektori Anka Oszelda i Blaženka Latas koji kao takvi figuriraju na posljednjoj stranici knjige i da li imaju nekakav svoj formirani kriterijum za ocjenu vrijednosti stila i jezika. Ako se izdavačko poduzeće »Nopok« u Zagrebu rukovodi uglavnom komercijalnim razlozima, onda je stvar prilično jasna. Ali mislim da ono, uz ostale svoje obaveze, ima i zadatak da prvenstveno pazi i na momente koji su u pogledu jezika i stila, makar i ovako laički, istaknuti.

Smatrao sam potrebnim da se o svemu ovome posavjetujem sa jednim istaknutim sveučilišnim nastavnikom domaće književnosti u Zagrebu koji se je sa mnom složio i obećao da će porazgovarati sa odgovornim drugovima iz Nopok-a. Odgovor koji sam dobio, najviše me je ponukao da napišem ovo nekoliko riječi. U prvom redu rečeno mu je da se o nekim jezičnim formama dade diskutirati, da je Stjepan Krešić inače poznat kao dobar prevodilac sa engleskog jezika, da o tim stvarima ne bi trebalo pisati i slične kompromislerske izjave. Jedan drug iz tog istog preduzeća, dobar poznavalac našega i engleskog jezika, također prevodilac, navodno da ima svoje mišljeinje o prevodu Krešića, ali da se ne usuđuje istupiti javno sa svojim potpisom, jer ga vežu razni obziri unutar poduzeća. Poslije ovoga, nije teško pogoditi zašto dolazi do loših prevoda i u izvjesnoj mjeri do šutnje onih drugova koji su bezuvjetno kompetentni da o radovima prevodilaca kažu svoje mišljenje,

Mate ZANINOVIĆ

Marginalije uz knjigu „Borbe" Paška Romca

(Izdanje Matice srpske, Novi Sad)

Učesnici narodnooslobodilačkog rata imaće u »Borbama« Paška Romca dragu knjigu uspomena. Široki redovi naših čitalaca u Romčevoj knjizi naći će zanimljiv materijal-lektiru koju nije lako ispustiti iz ruku. Pišući istinito o stvarnosti naše borbe, Paško Romac ne pruža samo uzbudljivo štivo već i evokaciju neulepšane istine iz vremena kada je biti junak zaista nešto značilo.

Ne treba smetnuti s uma da Paško Romac nije književnik niti novinar. On je samo skromni zapisivač, partizan koji je u svima prilikama, na svim putovima i bogazama, držao na prsima svoju torbu sa sveskom u koju je i pod najtežim uslovima zapisivao ono što je smatrao da je neophodno da se zna, da bi pamtila pokolenja. Ne ulazi on ni u kakve literarne obrte, ne služi se nikakvim književnim efektima. Romac se služi svojim perom samo toliko koliko je potrebno da se suho i golo reče istina. No, upravo to suho i golo je tako potresno, ubedljivo i veliko da deluje kao snaga. Paškovoj knjizi ne treba literarnih pohvala. Ona za to nije ni pisana. Ni u jednom trenutku pisac ove epopeje nije računao na to da nekim svojim »specijalnim« stilom potstakne osećanje ili izmami suzu. On je računao na daleke generacije koje će suditi po činjenicama. U tome je glavna i neosporna vrednost »Borbi« Paška Romca.

Ono što je dosad napisano o našoj Revoluciji ima izvjestan određen stilski oblik. Ili je to književna obrada doživljenog (Čolaković), ili je dnevnik političko-dokumentarnog karaktera (Dedijer), sa jačim ili slabijim reportažnim crtama. Kod Romca je jedinstven slučaj da imamo zabeležen motiv, uobličen, pun života i daha, a ipak sav go i lapidaran. On se prosto nudi za književnu obradu. Snaga Romčevih kazivanja ima svoj određen oblik. Njegovo dejstvo nije literarno, već životno. Može se čovek kod Romca ponekad i poučiti kako se velike stvari mogu reći kratko, jednostavno i veličanstveno. Čini mi se da je za svakog umetnika Romčeva knjiga krcat priručnik ne samo onoga što je Romac rekao, već i onoga što, kao motiv, takvi tekstovi u umetniku izazivaju.

Vrednost Romčevih saopštenja je u tome što je uvek ,i u najtežim i najnepovoljnijim trenucima, letopisac prilazio ljudima kao ljudima i obraćao im se kao čovek. Romac zdravim, nepogrešnim instinktom čoveka iz naroda otvoreno kazuje ko je šta i šta je ko. Nema tu okolišenja: ovo je junak, a onaj kukavica. Onaj čovek, onaj nečovek. Pa opet, iznad svega toga i iznad podataka o tome kako se i u onome što je rđavo nalazi rešenje u dubokim ljudskim porivima i ortama. Romac oštro i uzbuđeno izgovara reč osude kada se radi o političkom komesaru koji je, opkoljen sa malenom grupom boraca od ogromne fašističke sile, izgubio moral i pucao na sebe. Ali, s druge strane i ne kazujući to, u prikazu situacije on daje opravdanje njegovo za ljudske slabosti koje nosimo. Nije bilo nikakvog izgleda, pa je možda komesaru samoubistvo u tom slučaju izgledalo kao častan izlaz. Kroz nekoliko minuta oteran je neprijatelj. Komesara je osudio njegov kurir: Bio je kukavica. Na sličan način prilazi Romac i čoveku kao biću koje voli smeh, šalu i razonodu. Nezaboravan je onaj trenutak kada se i u najozbiljnijim časovima smrtne opasnosti ljudi šale jedan s drugim, i to baš na račun ljudskih slabosti koje u tom trenutku kod svih, hteli to ili ne lebde na površini i traže da se primarno nametnu. Partizani su u slabom zaklonu, u opasnosti da svakog trenutka budu zasuti kartečom. Ljudima je nelagodno, opasnost je tu, zaštita bedna. I u tom času jedan od boraca udara kamičkom druga kraj sebe. Ovaj pada uveren da je ranjen. Psihoza straha je toliko ovladala njime da on popušta prvom pozivu da se skine da mu ranu pregledaju. Uzalud se ceri smrt iz unakrsne vatre fašista. U malenom i jadnom zaklonu, gde se sklonilo mnogo ljudi, bruji od smeha.

Čitalac neće moći da se otme onom neverovatnom jednostavno i realno kazanom utisku o ustašama, koji posle borbe do poslednjeg metka u opkoljenom manastiru, — jedan po jedan izlaze na prozor i svesno se stovljaju partizanima pred nišan. U ovom saopštenju zgusnuto je divljenje junaka prema preziranju smrti i prezir čoveka prema onima koji u isti mah nose zločinačko srce u prsima, a ne može se skriti ni prigušena suza narodnog borca koji zna da su to ljudi istog porekla i krvi — grozni podlaci i izdajice.

Romčeve »Borbe«, ponavljam, teško je ispustiti iz ruku. Čitave pokrete trupa i napada ,ofanzive pisac obeležava sa po nekoliko oskudnih pasusa, čak i nekoliko redaka. Pa ipak, uspeo je — nenamerno je pronađen čudesni efekat. Zadržavajući se nešto duže na nekom naizgled neznatnom motivu, uspeo je da prebaci svetlost na ceo neopisani poduhvat. Ne bih hteo da zaključim da li Romac ima ili nema pripovedačkog dara. To u ovom slučaju i nije toliko važno. Ali da je Romac našao načina da se izrazi zgušnjavajući svoje utiske, to je nesumnjivo i neosporno.

Bogdan ČIPLIĆ

A. Avramović: Crtež

Nova izdanja na italijanskom jeziku

Državno izdavačko poduzeće Hrvatske »Zora« izdalo je nedavno, na talijanskom jeziku, komediju »Edizione straordinaria« od talijanskog pisca sa Rijeke Osvalda Ramous. Djelo je izašlo kao prvi svezak Talijanske biblioteke (Biblioteca italiana), u kojoj će doskora izaći knjiga istaknutog talijanskog političkog radnika iz Istre, potpredsjednika Talijanske unije Andrea Benusija pod naslovom »Ricordi d'un combattente istriano« (Uspomene istarskoga borca). Kao treći svezak ove »Zorine« biblioteke predviđen je »Diario d'un partigiano« (Partizanski dnevnik) Erosa Sekvija, urednika »Talijanske biblioteke«, koji je bio poznat dosada samo po nekim fragmentima, objavljenima većinom (u prijevodu u »Književnim novinama«.

Ove prve edicije novopokrenute »Talijanske biblioteke« nisu usamljena izdanja, već se — kako je poznato — nadovezuju na čitav niz manjih i većih talijanskih knjiga, izašlih za minulih šest godina nakon oslobođenja. Bili su to najprije prijevodi Nazorova »Medvjeda Brunda« i Simunovićevih novela (štampani godine 1945), za kojima je slijedilo nekoliko godišta »Almanacca« s prevedenim i originalnim, talijanskim prilozima, i velika serija manjih knjižica i brošura literarnog, političkog i naučno-popularnog karaktera. Radi boljeg poznavanja mogućnosti, koje se talijanskoj manjini u Jugoslaviji na području kulturnog života i stvaranja danas pružaju, treba još napomenuti da je u Puli počeo nedavno izlaziti talijanski dvomjesečni časopis za nauku i kulturu »Orizzonti«. Časopis, koji je pokrenula Talijanska unija na Rijeci, objavio je u svom prvom broju pjesničke i prozne priloge Erosa Sekvija, Lučifera Martinija, Serđa Turkonija, Erija Fransija i dr.

Osvaldo Ramous, autor komedije »Edizione straordinaria«, jedan je od najistaknutijih talijanskih književnika i kulturnih radnika u Jugoslaviji — pored Sekvija i Pjetra Rizmonda, književnika i direktora Talijanske drame na Rijeci. Ramous se i prije rata bavio književnim radom, no za nas je od veće važnosti njegova poslijeratna književna i kazališna djelatnost. S velikim interesom i dobrim poznavanjem prati Ramous suvremenu jugoslavensku književnost, pa je dosada dao više uspjelih prijevoda hrvatskih i srpskih pjesnika i pisaca, i štampao ih na stranicama talijanskih listova i publikacija, a neke (Nušićev »Dr«) i prikazao na sceni riječkog teatra, u kojemu vrši dužnost zamjenika upravnika, a ujedno je i režiser Talijanskog dramskog ansambla.

Ramousova komedija »Edizione straordinaria« (Izvanredno izdanje) bila je lanjske godine nagrađena na natječaju Talijanske unije kao najbolje djelo. Nakon toga Talijanska drama riječkog kazališta uzela je djelo na svoj repertoar. Poslije Rizmondove drame »Dietro la maschera« (Pod maskom) — napisane neposredno iza oslobođenja — »Edizione staordinaria« bila je drugo veće scensko djelo jednoga književnika iz redova talijanske manjine, nastalo u socijalističkoj Jugoslaviji. (U međuvremenu bilo je i drugih manjih pokušaja, kao napr. Guerinijev komad iz omladinskog života »L'Altoforno« (Visoka peć).

Za razliku od Rizmonda, koji je u svojoj drami dao odraz talijanske kapitulacije u Istri ,u septembru 1943, dodirnuvši usput i narodni ustanak u Istri i oslobodilačku borbu naših naroda uopće, dotle je Ramu svoju komediju — koja je zapravo više drama nego komedija — smjestio u južnu Italiju, davši joj tematski i u idejnom pogledu veoma aktuelni prizvuk. Ramu je naime pokušao da na osnovu žive i dinamičke radnje dramski fiksira socijalni sukob, koji se tamo odigrava: borbu bezemljaša, koji su ustali protiv latifundista zbog zemlje koju obrađuju. Radnja komedije odvija se u nekoj manjoj redakciji provincijskoga lista, pa je to autoru — kao negdašnjem novinaru — poslužilo da ocrta novinarski ambijent i prikaže ne samo lice već i naličje takozvane slobode štampe u okviru kapitalističkoga društva.

A. R.

BIBLIOGRAFIJA

Dragutin Tadijanović: Pjesme. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 162, cijena 80 din.

August Šenoa: **Djela, knjiga II.** Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 605, cijena 220 din.

August Šenoa: **Djela,** knjiga II. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str 461, cijena 190 din.

Josip Jurčić: **Susjedov sin,** pripovijetke. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 255, cijena 92 din.

Mato Lovrak: **Družba Pere Kvržice,** dječiji igrokaz. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 84, cijena 19 din.

Sonja Sever: **Novi život,** dječiji igrokaz. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 119, cijena 25 din.

Marko Vujačić: **Znameniti crnogorski junaci,** po istoriskim podacima, tradiciji i narodnoj pesmi, knjiga I. Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1951, ćirilicom, 180, cijena 120 din.

Ivo Čipiko: **Četiri pripovijetke.** Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 121, cijena 22 din.

Tihomir R. Đorđević: **Vuk Vrčević.** Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1951, ćirilicom, str. 109, cijena 80 din.

Crna Gora, prirodne ljepote i znamenitosti. Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1951, ćirilicom, str. 63, cijena 130 din.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629

Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štampa rija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ"